

**COĞRAFYA ÖĞRETMENLERİNİN MEKANSAL PLANLAMAYA
YÖNELİK GÖRÜŞLERİ**

Çağlar Altıncı

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
COĞRAFYA EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

ARALIK, 2019

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren(.....) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı :

Soyadı :

Bölümü :

İmza :

Teslim Tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı :

İngilizce Adı :

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yaralandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Çağlar ALTINCI

İmza:

JÜRİ ONAY SAYFASI

Çağlar ALTINCI tarafından hazırlanan “Coğrafya Öğretmenlerinin Mekansal Planlamaya Yönelik Görüşleri” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği/ oy çokluğu ile Gazi Üniversitesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. Salih ŞAHİN

(Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi, Gazi Üniversitesi)

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Nazan ÖZÜR

Coğrafya Bölümü, Çankırı Karatekin Üniversitesi

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Leyla ERCAN

Eğitim Bilimleri Bölümü, Gazi Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 04/12/2019

Bu tezin Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Selma YEL

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

TEŞEKKÜR

Bu çalışmamda danışmanlığımı üstlenen, daha ilk günden itibaren yardımı ve bana olan güveni ile her zaman destek olan değerli hocam Doç. Dr. Salih ŞAHİN'e minnet ve teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmamın bir çok kısmında bana yol gösterip yardım eden Arş. Gör. Songül ASLAN'a teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca araştırma sürecinde beni sürekli destekleyip yardım eden değerli eşim Gamze ALTINCI ile tüm eğitim hayatım boyunca yanımda hissettiğim, bugünlere gelmemde emeği çok büyük olan kıymetli babam Süleyman ALTINCI, annem Serpil ALTINCI ve kız kardeşim Pınar ALTINCI'ya çok teşekkür ederim.

**COĞRAFYA ÖĞRETMENLERİNİN MEKANSAL PLANLAMAYA
YÖNELİK GÖRÜŞLERİ
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)**

Çağlar Altıncı

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

Aralık, 2019

ÖZ

Bu araştırmada geçmişten günümüze sürekli değişmekte olan mekan ve bu mekanın planlanması konularına yönelik coğrafya öğretmenlerinin görüşlerini ortaya koymak amaçlanmıştır. Araştırma 2018-2019 eğitim öğretim yılında görev yapmakta olan 25 coğrafya öğretmeni ile gerçekleştirilmiştir. Çalışma nitel bir araştırmadır. Açık uçlu sorulardan oluşan bir görüş formu geliştirilmiştir. Görüş formundan elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Elde edilen veriler üç tema üzerinde gruplandırılmıştır. Bu temalar: 1. Temel Kavramlar: Mekansal Planlama, 2. Mekansal Planlama ve Coğrafya, 3. Mekansal Planlama Konularının Öğretimidir. Araştırma sonucunda coğrafya öğretmenleri mekansal planlama konularının öğretilmesinin öğrenciye bir çok olumlu yanı olduğunu ifade etmişlerdir. Mekansal planlamanın öğretilmesiyle temel kavramlardan olan mekanı öğrencinin daha kolay anlayabileceğini belirtmişlerdir. Coğrafya öğretmenleri mekansal planlama konularının öğretiminin harita becerisi, coğrafi sorgulama becerisi, karar verme becerisi, çevre bilinci gibi bir çok kazanımı öğrenciye katmada olumlu yanı olduğunu düşünmektedir. Son olarak mekansal planlamaya ait konularının öğretiminde öğrenciyi aktif hale getirecek öğretim yöntem ve tekniklerinin kullanılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler : Mekan, Mekansal Planlama, Yapılandırmacı Eğitim

Sayfa Adedi : xiv + 64

Danışman : Doç. Dr. Salih Şahin

GEOGRAPHY TEACHERS' VIEW ABOUT SPATIAL PLANNING

(Master's Thesis)

Çağlar ALTINCI

GAZI UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATION SCIENCES

December, 2019

ABSTRACT

The purpose of this research is revealing the geography teachers' opinions about space that is from past to present and planning the space topics. This research is realised by 25 geography teachers who work in 2018-2019 educational year. This study is a qualitative research. the assesment instruments compose of open ended questions and the data obtained were analysed by descriptive analysis method. the data obtained were classified by three themes. These themes are 1. Basic concept: Spatial analysis, 2. Spatial analysis and geography, 3. Theaching the topics of spatial analysis topics in teaching geography. According to the research, geography teachers think that spatial planning subject bring students lots of skills such as map skill, geographical quastioning skill, desicion making skill, environmental consciousness etc. Theachers think that when they teach the spatial planning, students can understand the space that is one of the basic concept. Geography teachers draw a concluson that they need to use teaching methods and tecniques which make students participative in teaching spatial planning topics.

Key Words : Space, Spatial Analysis, Constructivism

Page Number : xiv + 64

Supervisor :Assoc. Prof. Dr. Salih Şahin

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZ	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar LİSTESİ.....	xi
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
BÖLÜM I	1
GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu.....	3
1.2. Araştırmanın Amacı	5
1.3. Araştırmanın Önemi	6
1.4. Sınırlılıklar.....	7
1.5. Varsayımlar	7
1.6. Tanımlar.....	7
BÖLÜM II.....	9
KAVRAMSAL ÇERÇEVE	9
2.1. Coğrafya Biliminin Tarihsel Gelişimi	9
2.2. Coğrafya Biliminde Mekan	13
2.3. Mekansal Planlama ve Şehircilik.....	16
2.4. Planlama ve Coğrafya.....	21
2.5. Coğrafya Eğitimi ve Mekansal Planlama	26

BÖLÜM II.....	34
İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	34
BÖLÜM IV	36
YÖNTEM.....	36
4.1. Araştırmanın Modeli.....	36
4.2. Çalışma Grubu	37
4.3. Veri Toplama Aracı	38
4.4. Araştırmanın Güvenilirlik ve Geçerliliği	39
4.5. Verilerin Toplanması	40
4.6. Verilerin Analizi	40
BÖLÜM V	42
BULGULAR VE DEĞERLENDİRME	42
5.1. Temel Kavramlar: Mekansal Planlama	43
5.2. Mekansal Planlama ve Coğrafya	44
5.3. Mekansal Planlama Konularının Öğretimi	45
5.3.1. Mekansal Planlama Konularının Coğrafya Öğretim Programındaki Yeri	46
5.3.2. Mekansal Planlama Konularının Öğretiminin Faydaları	46
5.3.3. Mekansal Planlama Konularında Kullanılan Materyal, Yöntem ve	
Teknikler	47
5.3.4. Mekansal Planlama Konularında Kalıcı İzli Öğrenme Sağlanabilmesi İçin	
Yapılması Gerekenler.....	48
BÖLÜM VI	50
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	50
6.1. Sonuçlar.....	50
6.1.1. Coğrafya Öğretmenlerinin Mekansal Planlama Tanımlarına Yönelik	
Sonuçlar.....	50
6.1.2. Coğrafya Biliminin Mekansal Planlama Konularıyla İlgilenmesinin	
Nedenleri Hakkında Coğrafya Öğretmenlerinin Görüşleri	52
6.1.3. Coğrafya Öğretmenlerinin Mekansal Planlama Konularının Öğretimi	
Hakkındaki Görüşleri	52
6.2. Öneriler	55
KAYNAKLAR.....	57

EKLER.....	62
EK 1. Veri Toplama Aracı.....	62
EK 2. İzin Formu.....	64

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. <i>Coğrafya Öğretmenlerinin Cinsiyetine Ait Bilgiler</i>	37
Tablo 2. <i>Coğrafya Öğretmenlerinin Mesleklerindeki Hizmet Sürelerine Ait Bilgiler</i>	38
Tablo 3. <i>Coğrafya Öğretmenlerinin Öğrenim Düzeylerine Ait Bilgiler</i>	38

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
CBS	Coğrafi Bilgi Sistemi
EBA	Eğitim Bilişim Ağı
FATİH	Fırsatları Artırma Teknolojiyi İyileştirme Hareketi

BÖLÜM I

GİRİŞ

Coğrafya bilimi, birçok coğrafyacı tarafından farklı biçimde tanımlanmıştır. Tümertekin “Bir beşeri bilim olan coğrafya, insanın yaşadığı, çalıştığı, bir araya geldiği ve başta kendi yaşam ortamı olmak üzere değiştirmekte olduğu yeryüzünü inceler” şeklinde tanımlanmıştır (Tümertekin, 2010). Tanımdan da anlaşılacağı üzere Tümertekin coğrafyayı daha çok bir beşerî bilim olarak kabul etmiştir. Erinç “Coğrafya, yeryüzündeki mekanların özelliklerini ortaya koyan ve gerek bu özelliklerin gerek muhtelif mekanlar arasındaki benzerlik ve ayrılıkların sebeplerini ve bunlara hükmeden kanunları araştıran ve açıklayan bir ilimdir” şeklinde tanımlamıştır (Erinç’ten aktaran Özgen, 2012). Erinç böylece coğrafyanın daha çok doğa bilimi yönüne vurgu yapmıştır. Bu tanımlamalara ek olarak Doğanay coğrafya biliminin yeri hakkında “coğrafyayı; bütünüyle fen bilimlerine, ya da bütünüyle sosyal bilimlere dahil edemeyeceğimiz gibi, tasvirle uğraşan bir bilim diye kabul edilmesi de, kesinlikle doğru değildir. Böyle kabul edilmesi, XIX. yüzyıl sonlarında temelleri atılmış ve bugün de geçerli olan, çağdaş coğrafya ilmi anlayışının yöntem, ilke ve amaçları ile çelişir” şeklinde açıklamıştır (Doğanay, 2015). Buna bağlı olarak yanlış bir kanı olarak coğrafyayı sadece ülkelerin başkentleri veya ülkelerin madenlerini ezberleten bilim dalı olarak gösteren anlayışın da geçersizliğini dile getirmiştir.

Coğrafyanın inceleme alanına giren doğa ve insan faaliyetleri zamanla birçok yönden değişime uğramıştır. Doğanın insana etkisi ile bu etkinin seviyesi zaman içinde değişmiş; insanın mekana olan etkisi çeşitlenmiş ve bu etkinin seviyesi günden güne artmıştır. Özellikle sanayi devrimi sonrasında insan, gelişen teknoloji sayesinde mekanı birçok yönden şekillendiren bir canlı olmuştur. Mekanı en yüksek düzeyde etkileyen canlı özelliğine sahip olan insanın mekan üzerindeki çalışmaları coğrafyanın konuları içinde

kendine daha fazla yer edinmeye başlamıştır. Bu nedenle coğrafyanın yöntemi ve sistemi de zamanla değişikliğe uğramıştır. Bir tasvir bilimi gibi görünen coğrafya zamanla mekanı inceleyen, mekanı analiz eden ve mekanı yorumlayan bir bilime dönüşmüştür.

Coğrafyanın gelişiminde mekan kavramının öneminin artması coğrafyacıların mekan kavramını irdelemesine neden olmuştur. Bu nedenle öncelikle mekan kavramını tanımlamak gerekmektedir. Mekan tanımı yapılması çok zor bir kavramdır. Birçok bilim tarih boyunca mekan kavramıyla ilgilenmişler ve kendi bakış açılarına göre mekanı tanımlamışlardır. Mekan kavramı üzerine düşünürler birbirini etkilemiş ve yeni bakış açıları üretmişlerdir. Temelde mimarlık, mühendislik, felsefe ve coğrafya olmak üzere diğer sosyal bilimlerden de tanımlanmasına karşın mekan kavramının tanımını tüm disiplinlerde birbiriyle tam örtüşmemektedir. Hensel'den aktaran Üngür'e göre: "her ne kadar doğa bilimleri, sosyal bilimler ve sanat içerisinde geçen mekan kavramları birbirlerine referans verseler de bu disiplinlerin mekan anlayışları birbirlerinin yerini tutamaz ve çoğunlukla da karşıt dururlar" (Hansel'den aktaran Üngür, 2011). Bu da tüm disiplinlerin mekanı kendi ele alış biçimlerine göre tanımladıklarını ortaya koymaktadır. Mekan, İngilizce karşılığı space olarak karşımıza çıkan, kökeni Arapça kevn sözcüğünden türemiş bir kelimedir. Cambridge sözlükte, her şeyin etrafında var olan alan olarak tanımlanırken, Türk Dil Kurumunun sözlüğünde, bulunulan yer, ev, yurt olarak tanımlanmıştır. "Descartes, mekanı derinliği, uzunluğu ve genişliği olmak üzere üç boyutlu olarak tanımlamıştı ve bu tanım uzun süre yaygın bir şekilde kullanıldı" ifadeleri ile felsefe disiplinini temel alan bir tanımlama yapılmıştır (Bilgili, 2016). Tümertekin ise mekanı "Mekan insanın yaşayabildiği, bütün faaliyetlerini gerçekleştirildiği, tüm deneyimlerini yaşandığı yerdir" şeklinde tanımlamıştır (Tümertekin, 2010). Böylece mekanın daha çok coğrafi yönünü göstermiştir.

Mekan sürekli bir oluşum içerisinde. Kendi doğal değişiminin yanında insan da bu oluşumda söz sahibidir. Yani mekanlar insan etkisiyle veya kendi doğal oluşumları itibarıyla sürekli değişim içerisinde. Mekandaki bu değişimi anlamak ve ona uyum sağlamak için mekanı analiz ederek ve mekanın planlanması gerekliliği coğrafyanın kendini sürekli yenilemesine ve yeni yöntemler geliştirmesine neden olmuştur. Bu bakış açısıyla baktığımızda coğrafyanın inceleme alanı olan mekanların değişmesi coğrafya biliminin de değişmesini ve gelişmesini sağlamaktadır.

Günümüzde Dünya üzerinde yaklaşık yedi buçuk milyar insan bulunmaktadır. Bu insanların yüzde elli beşi şehrsel mekanlarda yaşamaktadır. Nasıl Tümertekin insanın yaşadığı ve faaliyetlerini gerçekleştirdiği alanları mekan olarak tanımladıysa günümüzde de insanlığın büyük bir çoğunluğun yaşam alanı olan şehir yerleşmeleri, coğrafyanın dikkatini daha fazla çekmektedir. Her geçen gün artan şehir nüfusu ile şehir yerleşmesi sayısı coğrafyanın şehrsel mekanlara daha fazla yoğunlaşmasını sağlayarak mekan olarak şehirlerin coğrafya içerisinde daha fazla yer almasını sağlamıştır.

1.1. Problem Durumu

Doğa ve insan arasındaki ilişkiyi inceleyen coğrafya biliminde meydana gelen gelişmelerle coğrafyanın yöntem ve teknikleri, bakış açıları zamanla değişmiştir. Günümüzde mekandaki değişime, bu değişimdeki insan etkisine ve mekandaki kaynakların sürdürülebilir kullanımına ağırlık veren bir coğrafya anlayışı karşımıza çıkmaktadır. Öztürk bu değişimin nasıl olması gerektiğini şöyle ifade etmiştir: “Coğrafya beşeri bir bilim olarak varlığını sürdürmek istiyorsa, değişen toplumsal ihtiyaçlara karşılık vermek durumundadır. Günümüzde teknolojik imkânlar ve küreselleşmenin etkisiyle mekanları tecrübe etme alışkanlıklarımız ile mekanlarla kurduğumuz bağlar çeşitlenmekte ve farklılaşmaktadır” (Öztürk, 2012). Coğrafya biliminde meydana gelen gelişmelerin yönünü Üstündağ ve Şengün aşağıda verilen şekilde ifade etmektedir.

Yeryüzünün tamamını veya bir bölümünü çalışma alanı olarak kabul eden coğrafya, beşerî veya doğal olaylar arasında mekana bağlı olarak neden-sonuç ilişkilerini, dağılım ilkesini dikkate alarak incelemektedir. Bugün, bilinen “bilimlerin belki en eskisi olan” (Nash,1962) coğrafya, yakın geçmişe kadar yeryüzünde iklim, toprak, arazi şekilleri, bitki örtüsü gibi fiziksel olaylar ile ilgilenen bir bilim dalı iken, günümüzde özellikle gelişmiş ülkelerdeki örneklerde de görüldüğü üzere “bölgesel analiz ve sentez” konularında yoğunlaşmaya başlamıştır. Uzun yıllar boyunca tasvir ağırlıklı bir bilim dalı olarak kabul edilen coğrafya, son yıllarda yerli ve yabancı birçok bilim adamının da belirttiği gibi (Erinç,1958 ve 1959; Tümertekin, 1960–1973–1984; Nash,1962; Legget, 1980; Cooke & Doornkamp,1990; Tricart & Kiewientdejonge,1992; Turoğlu,2000 ve 2005) mekana bağlı insan - doğal ortam ilişkisinin, fiziksel ve kültürel unsurlar arasındaki karşılıklı etkileşimini ayrıntılı olarak incelemeye başlamıştır. Bu konuda son yıllarda ülkemizde ve dünyada yapılan çalışmaların, şehir ve bölge planlama konularında yoğunlaştığı gözlenmektedir (Üstündağ, Ö., Şengün, M. 2011).

Şengün ve Üstündağ’ın da belirttiği gibi coğrafya bilimi zamanla bakış açısı değişimi geçirmiştir. Bu değişim sonucunda mekana yönelim artmış mekanı analiz etme ve mekan hakkında kararlar verme coğrafya biliminde yer edinmiştir.

Eğitimin planlı ve programlı olan kısmına öğretim adı verilir. Coğrafya dersinin öğretimi Talim Terbiye Kurulunun yayınladığı öğretim programının ön gördüğü biçimde

sürdürülmektedir. Coğrafya dersi öğretim programı, ortaöğretim kurumlarında 9 ile 12. sınıflar arasında verilmek üzere bilgi, beceri, değer ve tutumların yer aldığı bir programdır. 2005 yılı itibariyle Türk Milli Eğitim sistemi köklü bir değişim sürecine girmiş, ilerlemecilik eğitim felsefesini benimsemiştir. “2005 Coğrafya Öğretim Programı, yapılandırmacılık (constructivism) kuramına göre hazırlanmıştır. Yapılandırmacılık, bilginin doğasına ilişkin felsefi bir bilgi kuramıdır ve bilginin zihinde yapılandırılmasını esas alır” (Demiralp, 2007). Bu tarih itibariyle uygulamada olan yapılandırmacı öğrenme ile öğrencinin öğretim esnasında aktif olması esas alınarak etkinlik merkezli, beceri eğitimine olanak sağlayan, öğrencinin öğrendiklerini uygulamasına imkan veren ve bunu değerlendirmeyi amaçlayan bir program oluşturulmuştur. 2005 coğrafya öğretim programı ile öğrenciden beklenen davranışlar değişmiştir. Öğrenme ortamlarında öğrencinin aktif olması hedeflenmiştir. Öğretmenden beklenen davranış biçimi de değişmiş bilgiyi salt aktaran bir yapıdan öğrenciye rehberlik eden ve onları yeni bilgileri öğrenmeleri için araştırma yapmaya motive eden bir yapıya geçmesi istenmiştir. Bunların yanında ders kitapları ve kullanılan materyallerin de yapıları değişmiş, öğrencinin bilgisini yapılandırmasına yardım edecek, öğrenciyi aktif kılacak konuyla ilgili uygulamaların yer aldığı yapıya geçirilmiştir. Böylece sınıf ortamı, öğrencinin aktif bir şekilde problemleri kendisinin çözdüğü bir nitelik kazanmıştır. Okul ile günlük hayat arasındaki bağ artarak ve okul hayatın kendisi olmuştur.

Coğrafya bilimde meydana gelen yeniliklerin coğrafya öğretiminde de kendisini göstermesi gerekir. 2005 coğrafya öğretim programında çevre ve toplum konuları ile insan doğa arasındaki etkileşimi gösteren konular kendini göstermiştir. Gelişmiş ülkelerdeki coğrafya algısı ve coğrafya eğitimi incelenerek neler yapıldığı hakkında bilgi sahibi olunmasının ülkemizdeki coğrafya eğitiminin gücülliliği ve kalitesi açısından faydası olacaktır. ABD’de coğrafya eğitime bakıldığında Özşavli (2007) tarafından yapılan çalışmada, ABD’de coğrafya bilimi, ülkenin geleceği ve güvenliği açısından çok önemli bir bilim dalı olarak algılanmakta ve bu bilimden buna göre istifade edilmektedir. Sanayi, ulaşım, tarım, şehir planlaması, doğal kaynakların korunması, arazi planlama, sürdürülebilir kalkınma, ormancılık ve diğer pek çok sektörde coğrafya biliminden yararlanılmaktadır (Özşavli, 2007). ABD’nin Kaliforniya Eyaletinin seçmeli derslerinde Coğrafya ve Şehir Ekolojisi ve Demografisi adlı dersler bulunmaktadır. Bu derslerin konularına bakıldığında içerisinde ulaşım, barınma, nüfus, sağlık şehir planlaması gibi konuların olduğu görülmektedir. Bu konular ile coğrafya biliminin doğrudan örtüştüğü

görülmektedir. “Amerika Birleşik Devletleri’nden verilecek bir diğer örnek de, ‘Şehir Planlama Projesi’dir. Bu proje, sosyal bilgiler derslerinden olan 12. Sınıf Amerikan Devlet Yönetimi çerçevesinde bir grup projesi olarak gerçekleştirilmiştir” (Açıkalın, 2016). Öğrenciler bu çalışma ile mekanı analiz edip buradaki unsurlara göre planlama yapabilmektedir. Böylece coğrafya dersinde öğrendikleri tüm bilgileri bir şehir planlayarak kullanmış olmaktadır.

Türkiye’de coğrafya öğretim programına baktığımızda mekanın incelenmesine yönelik kazanımların bulunduğu fakat mekanın planlanmasına yönelik kazanımların sınırlı ve dağınık olduğu görülmektedir. Buna karşın coğrafya eğitiminde mekansal planlama konuları ayrı kazanımlarla ifade edilmelidir. Çünkü mekan kavramı, mekanın kullanımı, mekanın planlanmasını gerekliliği coğrafya bilimi içerisinde giderek önemi artan bir konudur. Böylece mekana ait konuların coğrafya öğretim programında da belirgin bir şekilde yer alması gerekmektedir. Mekansal planlama konularıyla öğrenciler, yaşadıkları alanların kuruluş ve gelişim yönlerini tanıyabilecek, yaşadıkları mekanların nasıl planlandığını öğrenebileceklerdir. Sürdürülebilir bir yaklaşımla mekanı planlamayı öğrenen öğrenciler coğrafyanın kendisi olan doğa insan arasındaki ilişkiyi mekansal planlamayla daha kolay içselleştirmiş olacaklardır. Mekansal planlamanın coğrafya eğitiminde içerik olarak bulunması gerekliliği aynı zamanda öğretmenlerin de bu konuda ön bilgilerinin olmasını lüzumlu kılar. İlgili konuların öğretilmesinin sağlanması ve coğrafyanın diğer konuları ile bütünleştirilmesi öğretmenlerin yetkinliklerine bağlıdır. Bu çalışmada mekan kavramı ve mekansal planlamaya yönelik konuların öğretimi ile ilgili coğrafya öğretmenlerinin görüşleri araştırılmıştır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı mekansal planlama konusuna ait coğrafya öğretmenlerinin görüşlerini ortaya koymaktır.

Bu kapsamda araştırmanın alt amaçları şu şekilde belirtilebilir:

1. Ortaöğretim coğrafya derslerinde mekansal planlamaya ait konuların yerini belirlemek,
2. Coğrafya öğretmenlerinin mekansal planlamaya ait konularının öğretilmesinin önemi hakkındaki düşüncelerini belirlemek,

3. Coğrafya öğretmenlerinin mekansal planlamaya ait konuların öğretimi sırasında kullandıkları yöntem teknik ve materyalleri belirlemek,
4. Coğrafya öğretmenlerinin mekansal planlamaya ait konuların daha etkin ve kalıcı izli öğretimi konusundaki önerilerini belirlemektir.

1.3. Araştırmanın Önemi

Yeninin çok kısa bir sürede eskidiği bir çağda yaşamaktayız. Bu çağa ayak uydurmak için tüm bilimler gibi coğrafya da kendini her fırsatta yenilemekte inceleme alanlarını genişletmekte, odaklandığı noktaları değiştirmektedir. Coğrafya bilimi günümüze kadar bir çok paradigma değişimi yaşamıştır. Bu paradigmalardan biri olan pozitivist yaklaşımdaki mekan algısını Karabulut şöyle açıklamaktadır.

“...Edward Ackerman “Coğrafya Bilimi” adlı komite raporunda coğrafyayı “mekansal analiz bilimi” olarak tarif etmiştir. Benzer şekilde NSF tarafından 1970 yılında hazırlatılan “Coğrafya” adlı raporda Beşeri coğrafyayı sosyal bilimlerin bir parçası olarak mekansal dağılımlar, etkileşimler, organizasyon ve süreçler üzerinde odaklanan, veri toplama ve harita üretme/yorumlama yeteneği kazandıran bilim olarak tarif etmektedir. Kısaca özetlenecek olursa “Sayısal Devrim” olarak adlandırılan bu dönemde mekansal yaklaşımın ön plana çıkması, sayısal tekniklerin yaygınlaşması ve teori üretimine yönelik çalışmalar coğrafyada hâkim bakış açısını oluşturmuştur.” (Karabulut, M., 2012).

Türk eğitim sistemi de 2005 itibariyle modern dünyanın uyguladığı bir eğitim felsefesine geçmiş ve gelişen dünyayı yakalamaya çalışmıştır. Bu çabaların karşılıksız kalmaması için coğrafya öğretim programları da sürekli güncellenmekte, gelişmiş ülkelerdeki coğrafi bakış açıları ile kullandıkları yöntem ve teknikler coğrafya öğretimine dahil edilmeye çalışılmaktadır. 2017’de yayınlanan Coğrafya Dersi Öğretim Programında yer alan öğretim programının temel felsefesi ve genel amaçları başlığı altında da belirtildiği gibi öğrencilere kazandırılması gereken amaçlar maddeler halinde aşağıda verilmiştir (MEB, 2018).

Öğrencilerin;

- Doğa ve insanın uyumlu birlikteliği ve sürekliliği için mekansal planlamanın önemini kavraması,
- Kalkınma süreçlerinin doğayla uyumlu kılınmasının önemini kavraması,
- Doğal afetler ve çevre sorunlarını değerlendirerek bunlardan korunma ve önlem alma yollarına yönelik uygulamalar geliştirmesi amaçlanmaktadır (MEB, 2018).

Bu amaçlara ulaşmak ve coğrafyanın gelişim yönünü takip edebilmek için mekansal planlamaya ait konuların ve bu konuya ait uygulamaların coğrafya dersi öğretim programına girmesi kaçınılmaz olmaktadır. Yürürlükte olan coğrafya dersi öğretim

programında da mekansal planlamaya ait konular başka kazanımlar içerisinde parçalı olarak yer almaktadır. Ancak ayrı bir kazanım ve ders kitaplarında ünite olarak bulunmamaktadır. Mekansal planlamaya ait konuların coğrafya öğretim programında kendine daha fazla yer edinmesiyle öğrenci öncelikle mekanı inceleyerek coğrafi bilgilerini kullanmış olacaktır. Ardından yerleşmelerin kuruluş ve gelişmelerine yön veren etmenleri belirleyip mekana ait tüm unsurları değerlendirerek mekanı planlayabilecektir. Bu sayede coğrafya öğretim programında belirtilen becerilerden olan coğrafi sorgulama, coğrafi gözlem, harita becerileri ve özellikle zaman içerisindeki benzerlik ve farklılıkları bularak değişim ve sürekliliği algılama becerilerini kullanmış olacaktır. Bu nedenle öğretim programında bulunan mekansal planlamaya ait konuların coğrafya derslerinde nasıl işlendiği ve mekansal planlamanın coğrafya içerisindeki yerini belirlemek için öğrenciye rehberlik edecek kişi olan öğretmenlerin görüşlerine başvurulmuştur.

1.4. Sınırlılıklar

Bu araştırma coğrafya öğretmenlerinin görüşleriyle sınırlıdır

Ortaöğretim coğrafya öğretim programlarıyla sınırlıdır.

Ortaöğretim coğrafya öğretim programlarının içerdiği mekansal planlama konularıyla sınırlıdır.

1.5. Varsayımlar

Araştırmaya katılan öğretmenlerin mekansal planlama konusunda yeterli bilgiye sahip oldukları varsayılmaktadır.

Araştırmaya katılan katılan öğretmenlerin alanlarında yeterli tecrübeye sahip oldukları varsayılmaktadır.

Araştırmaya katılan katılan öğretmen görüşlerinin objektif olduğu varsayılmaktadır.

1.6. Tanımlar

Mekan: “Mekan insanın yaşayabildiği, bütün faaliyetlerinin gerçekleştirildiği, tüm deneyimlerinin yaşandığı yerdir” (Tümertekin, 2010).

Şehir: “Halkının çoğunun ticaret, sanayi veya yönetimle ilgili işlerle uğraştığı bir yerleşme alanı ve tarım dışında işlerle uğraşan insanların toplanmasıyla meydana gelen ekonomik, demografik ve sosyolojik bir kurum” (Meydan Larouse Sözlüğü).

Şehir: “Sürekli toplumsal gelişme içinde bulunan ve toplumun yerleşme, barınma, gidiş-geliş, çalışma, dinlenme ve eğlenme gereksinimlerinin karşılandığı, pek az kimsenin tarımsal uğraşılarda bulunduğu, köylere bakarak, nüfus yönünden daha yoğun olan ve küçük komşuluk birimlerinden oluşan yerleşme birimidir” (Keleş, 1980).

Planlama: “Planlama genel olarak; belirlenen bir hedefe ulaşabilmek amacıyla harekete geçmeden önce yapılan hazırlıklar, karar verme ve seçim yapma sürecidir” (Üstündağ, 2011).

Planlama: “Planlama, bir bütünün parçası olarak mekanın, yapısına ve imkanlarına en uygun tarzda, toplumsal acıdan en faydalı biçimde kullanılmasını sağlamak amacıyla hazırlanan bir düzenleme ve gelişme programıdır” (Erinç’ten aktaran Avcı 2014).

Mekansal planlama: “Mekana yönelik elde edilen veriler doğrultusunda mekan hakkında doğru kararlar verilmesidir” (Ersoy, 2008).

BÖLÜM II

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Coğrafya Biliminin Tarihsel Gelişimi

İnsan aklını, çıkarımlarını ve tecrübelerini kullanarak diğer canlılardan farklı olduğunu ispat etmiştir. İnsanın çevreyi bilme çabasıyla ortaya çıkan bilim, insanın çevresini anlamlandırması ve değerlendirmesiyle yaşıt olduğu söylenebilir. Mağara duvarına avladığı hayvanların resimlerini çizen insandan Mars'ta yaşam alanı kurmayı planlayan insana gelmek insanlık için kolay olmamıştır. Bu gelişmenin altında bilginin sistematik bir şekilde depolanması ve bu bilgilerden yeni bilgilerin üretilme çabası vardır. İlkel zamanda insan; yaşamını kolaylaştırmak, karnını doyurmak ve yırtıcılardan korunmak için doğayı anlamaya çalışmıştır. Bu nedenle doğa kanunlarını tanımlamış, doğanın insana olan etkisini fark etmiştir. Sonradan coğrafya olarak isimlendirilecek olan bu bilim günümüze kadar kümülatif şekilde, gelişerek gelmiştir.

Bilim tarihine baktığımızda çoğulcu bir yapıyla gelişme gösterdiği görülmektedir. Birçok disiplin aynı anda farklı yönlerden birikerek bugün bahsettiğimiz bilim seviyesine ulaşmamızı sağlamıştır. Bilimlerin her dönemde kabul ettikleri bir felsefi zemin bulunmaktadır. Bu felsefi akımlar dönemler arasındaki görüş farklarını ortaya koymaktadırlar. Bilimdeki gelişmeyi bilimsel devrimlere bağlayan Kuhn, bilimsel devrimleri eski bilim yapma geleneğini yenisiyle değiştirilmesi olarak görmüştür. “Dolayısıyla, karşıt bilim görüşleri ortaya çıktığı anda, bilgi üretimi ve bilimsel ilerleme bir tür güç mücadelesidir” demiştir (Kuyaş, 1995). Kuhn birbiriyle yarışan bu farklı yaklaşımlara ‘paradigma’ adı vermiştir. Başka bir ifadeyle Kuhn “paradigmaları, bir bilim çevresine belli bir süre için bir model sağlayan, yani örnek sorular ve çözümler temin eden,

evrensel olarak kabul edilmiş bilimsel başarılar şeklinde tanımlıyorum” demiştir (Özgen, 2010). Kuhn’un bilimsel devrimlerin yapısı hakkındaki görüşleri şöyle açıklanabilir:

Kuhn yeniliğe kapalı olan bilim ile yeniliklerin su yüzüne çıkarak eski paradigmayı sarstıkları kavramsal devrimler arasındaki diyalektik sürtüşmenin bilimin ilerlemesini sağlayan temel unsur olduğunu savunmuştur. Yeniliklerin ortaya çıkması ise, bilimi yönlendiren paradigmayı doğadan elde edilen gözlemlere ve olgulara uydurmakta karşılaşılan aykırılıklar ve aksaklıklar sayesinde olmaktadır. Uzun süren aykırılıklar ve aksaklıklar belli bir paradigmada tıpkı toplumsal buhranlara benzer bunalımlar yaratmakta, bu bunalımdan kurtulmak için ileri sürülen farklı yaklaşımlar da devrimci bir sonucu ağır basarak çok farklı bir paradigmanın yerleşmesine neden olmaktadır. Bu değişikliğin gerçekleşebilmesi için de gene, son tahlilde, bilim yapan kişilerin inançlarını değiştirerek yeni paradigmaya bağlılık duymaları, ya da hiç değilse böyle bir bağlılık için ikna edilmeleri gereklidir. Belli araçlar kullanarak, hammadde sayılabilecek belli bilimsel fikirleri bilgiye dönüştüren bilim adamlarının, eski 'üretim araçlarını' ve hammaddelerini, yani fikirlerini değiştirmeleri de, büyük mücadeleler ve tartışmalarla mümkün olabilen, özde devrimci bir süreçtir (Kuyas, 1995).

İnsanın çevre koşullarını anlayabilmek için yaptığı araştırmalar ve gözlemlerle başladığı düşünülen coğrafya ilk çağda betimsel coğrafya yani yakın çevreyi tasvir etme olarak görülmüştür. Bunun yanında ilk çağ düşünürleri matematik coğrafya konularını ile haritalandırma teknikleri ile de ilgilenmişlerdir. Yani “coğrafya” terimini ilk kullanan düşünür olan Eratosthenes’ten önce bile coğrafi konular tartışılmıştır. Bunlara Herodot Tarihi adlı kitabın yazarı ve “Mısır Nil’in hediyesidir.” sözüyle mekan incelemesi yapan Herodot, çağının ilk coğrafyacılarından sayılan Thales, Dünya’nın şekli ve hareketleri hakkındaki görüşleriyle bilinen Aristo döneminin önemli filozoflarındadır. “Romalı bir diğer ünlü coğrafyacı da Batlamyus’tur. Birçok yabancı kaynakta Ptoleme (Ptolemy) olarak adlandırılan Batlamyus’un gezegenler ve coğrafi yer adları ile ilgili çalışmaları vardır” (Üçışık, 2002). Tasvirler coğrafyası olarak adlandırılan bu dönemde çalışmalar çoğunlukla yerel ölçekli yani yakın çevrenin tasvirleri şeklinde yapılmıştır.

Orta Çağda ise kral ve imparatorların finansal destek verdiği ve görevlendirdiği gezgin ve gemiciler uzak diyarları imparator & kral adına keşfederek, mekana yönelik tüm verileri iktidara taşımışlardır (Özgen, 2012). Krallar elde ettikleri bu verilerle nüfus alanlarını genişletmeye çalışmışlardır. Böylelikle coğrafya tasvirleri stratejik bir öneme kavuşmuştur. Coğrafyaya yüklenen anlam biraz daha artmıştır. Orta Çağda İslam bölgelerinde bilimsel anlamda gelişme yaşanmış bu devirde müslüman bilim insanları bilime yol göstermişlerdir. Bu dönemde Al Müruc Al Zekhb (Altın çayırılar) adlı seyahatnamesiyle Güneydoğu Asya’dan Anadolu ve Kuzey Afrika’ya ait geniş bir alanı tasvir eden Mesudi, Arapların Batlamyusu olarak geçen İdrisi, Dünyanın yarıçapı, çevresi ve 1⁰’lik meridyen yayı hakkındaki hesaplamaları yapabilen Biruni sayılabilir (Özçağlar, 2011). Buna ek olarak Orta Çağın siyasi coğrafyacısı olarak tanınan, Kitab el İbar adlı kitabın yazarı, “Coğrafya

kaderdir” sözüyle çevreci determinizm görüşünü savunan İbni Haldun da bu dönemde düşünce dünyasına katkı yapan filozoflardandır.

Keşifler çağı olarak da bilinen yeni çağda coğrafi keşifler yaşanmıştır (1492-1522). Yeni keşfedilen yerlere ait bilgilerin öneminin arttığı bu dönemde coğrafya bilgisinin stratejik önemi hat safhaya erişmiştir. “Coğrafyanın nüvesini oluşturan bu alansal araştırma ve mekana ait stratejik bilgiler, günümüzde mekanın önemini belirleyerek yaptırımsal coğrafya paradigmasının doğmasına ortam hazırlamıştır” (Özgen, 2012). Bu dönemde Ümit Burnunu keşfeden Bartemi Diaz, Amerika kıtasını keşfeden Kristof Kolomb, Dünyanın küresel şeklinin fiziki olarak ispat eden Magellan ve Del Kano ve ünlü gezgin Marko Polo Yeni Çağa damga vurmuşlardır.

Ulus hareketleri ve yayılmacı düşüncelerin önem kazandığı Yakın Çağda informatik coğrafyaya verilen önem artmıştır. Bu çağda mekanın araştırılmasına yönelik görüşlerin önemi artmış, coğrafi bilgiler askeri alanda kullanılmıştır. Buna en güzel örneklerden birini Tümertekin şöyle anlatmıştır: “1870- 1871 Prusya savaşında Fransızların yenilgiyle ayrılmalarının yarattığı psikolojik şokun suçlusu olarak genelde eğitim sistemi ve özelde ise coğrafya eğitiminin çarpıklığı görülmüştü” (Tümertekin, Özgüç, 2017). Yakın Çağ “coğrafyanın bilimsel anlamda gerçek kimliğe kavuşma evresi” olarak nitelendirilmektedir (Özçağlar, 2011). Bu dönemde fiziki coğrafyanın kurucusu olarak bilinen Alman coğrafyacı Alexander von Humbolt, beşeri coğrafyanın kurucusu olarak bilinen “yeryüzü insanların yaşama ve eğitim sahasıdır, her toplumun kaderi yaşadığı ortama bağlıdır” (Özçağlar, 2011) diyerek çevreci determinizmi savunan Carl Ritter, Antropogeographie (Antropocoğrafya) adlı eserin sahibi siyasi coğrafyanın kurucusu Friedrich Ratzel ile bölgesel coğrafyanın kurucusu sayılan ve çevreci determinizme karşıt olarak insanın doğal ortam üzerinde etkisine işaret eden Paul Vidal de La Blance coğrafyayı bilimsel bir kimliğe kavuşturan önemli coğrafyacılarıdır.

Gündelik kullanımlara baktığımızda insanlar coğrafya terimini sıklıkla “yer, mekan, bölge” anlamında kullanmaktadırlar. Örnek verilecek olursa: “Bu coğrafyada yaz mevsimi geç gelir.” gibi bir ifadeyi incelediğimizde buradaki coğrafya kelimesi yer anlamında kullanılmıştır. Bu kullanımın altından betimsel coğrafyadan izler bulunabilir. Çünkü sadece yer adlarının ezberlenmesi olarak görülen coğrafya bilimi sadece yer, çevre demek değildir. Coğrafya birçok disiplinden faydalanan köklü bir bilimdir. Bu coğrafyanın öneminin azımsanmasına neden olabilecek bir kullanımdır.

Coğrafya biliminin tanımlanmasında birçok coğrafyacı farklı bir açılardan bakarak tanımlamışlardır. Bazı coğrafyacılar sadece doğal unsurların veya beşeri unsurların incelenmesini coğrafyanın temel konusu olarak görmüşlerdir ve tanımlarını bu yönde yapmışlardır. Bazıları ise coğrafyayı insan ve doğa arasındaki karşılıklı etkileşimi inceleyen bilim dalı olarak görmüş ve coğrafyayı sadece doğal veya beşeri unsur olarak görenleri eleştirerek coğrafya bilimini tanımlamışlardır.

Tümertekin “Bir beşeri bilim olan coğrafya, insanın yaşadığı, çalıştığı, bir araya geldiği ve başta kendi yaşama ortamı olmak üzere değiştirmekte olduğu yeryüzünü inceler” şeklinde tanımlanmıştır (Tümertekin, 2010). Tümertekin coğrafyayı daha çok bir beşeri bilim olarak kabul etmiştir. Erinç “Coğrafya, yeryüzündeki mekanların özelliklerini ortaya koyan ve gerek bu özelliklerin gerek muhtelif mekanlar arasındaki benzerlik ve ayrılıkların sebeplerini ve bunlara hükmeden kanunları araştıran ve açıklayan bir ilimdir” şeklinde tanımlamıştır (Erinç’ten aktaran Özgen, 2012). Erinç böylece coğrafyanın daha çok doğa bilimi yönüne vurgu yapmıştır. Bu tanımlamalara ek olarak Doğanay coğrafya biliminin yeri hakkında “coğrafyayı; bütünüyle fen bilimlerine, ya da bütünüyle sosyal bilimlere dahil edemeyeceğimiz gibi, tasvirle uğraşan bir bilim diye kabul edilmesi de, kesinlikle doğru değildir. Böyle kabul edilmesi, XIX. yüzyıl sonlarında temelleri atılmış ve bugün de geçerli olan, çağdaş coğrafya ilmi anlayışının yöntem, ilke ve amaçları ile çelişir” şeklinde açıklamıştır. (Doğanay, 2015). Özçağlar: “ Coğrafya, insanla doğal ortam arasındaki karşılıklı etkileşimleri, bu etkileşimler sonucunda gelişen faaliyetlerle durumları dağılışı, ilişki kurma, karşılaştırma, nedensellik ilkelerine bağlı kalarak ve çeşitli araştırma yöntemlerini uygulayarak, araştırıp inceleyen, elde ettiği sonuçları bir sentez halinde ortaya koyan, kendi içerisinde çok sayıda bilim dalında oluşan bir bilimler topluluğudur.” şeklinde tanımlamıştır (Özçağlar, 2011).

Coğrafya geçmişten günümüze pek çok felsefi akımdan etkilenmiştir. “... coğrafya bilimi, hem fikir, bakış açısı, dünya görüşü ve yaklaşımı bakımından, hem de yöntem bilimsel açıdan plüralist (çoğulcu) bir disiplindir ve günümüz çağdaş coğrafyası idiografik/nomotetik, pozitivist/hümanist, kantitatif/kalitatif, modern/postmodern, liberal/marksist vb. tüm perspektifleri bünyesinde barındıran bir bilimdir” (Yavan, 2005). Bu felsefi akımları ve temsilcilerini bilim insanlarının yaptıkları coğrafya tanımlarından da görülmektedir. Bir örnekle coğrafya biliminde meydana gelen pozitivist yaklaşımın temsilcilerinden “Schaefer’a göre coğrafya, yeryüzündeki çeşitli özelliklerin mekansal dağılışını yöneten yasaların oluşturulmasıyla ilgili bir bilim olarak düşünülmelidir” (Özgen, 2010) diyerek

coğrafya biliminde etkili olan pozitivizm felsefesini ve kantitatif devrimi göstermektedir. “İnsan-mekan etkileşimini “possibilist” bir bakış açısıyla (paradigmasıyla) değerlendiren G.P.March’a göre; “... her ne kadar başkaları dünyanın insanı yarattığını düşünüyorsa da aslında insan dünyayı yaratmıştır” ifadesiyle, coğrafyanın insan odaklı olduğunu ve insanın mekanı şekillendirdiğini savunmaktadır (Özgüç ve Tümertekin’de aktaran Özgen, 2010). Bunlara ek olarak da Sauer “Coğrafyanın değişik görevi, bütün anlamını ve renklerini yakalamak için kara parçalarında peyzaj eleştirel olgularını bir sistem içerisinde ele almaktır.” diyerek kültürel peyzaj paradigmasını savunmuştur (Suer’den aktaran Kayserili, 2010)

Belirtilenlerden hareketle coğrafyanın çoğulcu bir yapıya sahip olduğu söylenebilir. Coğrafyacıların tanımlarının da incelenmesiyle coğrafyanın sadece çevre ve yer anlamında olmayıp, birçok disiplini içinde barındıran çağdaş bir disiplin olduğu belirtilebilir.

2.2. Coğrafya Biliminde Mekan

Mekan, fen ve sosyal bilimlerde geçmişten beri tanımlanıp araştırılan kavramlardan birisidir. Özellikle coğrafya, felsefe, edebiyat, mimar ve mühendislik alanlarında temel kavramların başında gelmektedir. Mekan kavramı tanımlanması zor bir terimdir. Albert Einstein’in dediği gibi: “Eğer iki farklı yazar ‘kırmızı’, ‘sert’ ya da ‘kırgın’ kelimelerini kullanırsa kimse yaklaşık olarak aynı şeyden bahsettiklerinden kuşku duymaz...Ancak ‘yer’ ya da ‘mekan’ gibi psikolojik deneyimle ilişkisi daha az doğrudan olan kelimeler söz konusu olduğunda geniş kapsamlı bir yorum belirsizliği varılmaktadır” (Einstein’dan aktaran Üngür, 2011). Tüm bu disiplinler mekan kavramını kendi bakış açılarıyla tanımlamışlardır. Hensel ve dig. (2009)’ne göre her ne kadar doğa bilimleri, sosyal bilimler ve sanat içerisinde geçen mekan kavramları birbirlerine referans verseler de bu disiplinlerin mekan anlayışları birbirlerinin yerini tutamaz ve çoğunlukla da karşıt dururlar. Her disiplinin mekanı kullanma gerekçesi farklı olduğundan sabit ve değişmez bir mekan kavramı bulmaya çalışmaktansa mekana özgü bu çeşitliliği kabul etmek önemlidir. (Üngür, 2011). Mesela kendilerini mekan sanatı olarak tanımlayan mimaride mekan kavramına çok önem verilmiştir. “İnsanın boşluğu tanımlayabilmesi, çeşitli sınırlar yardımıyla mümkün olabilir. Scott, mekanı ‘boşlukların sınırlandığı yer’ olarak tanımlamış ve mekanın mimarlıkta malzeme olarak kullanıldığını eklemiştir” (Zevi’den aktaran Demirkaya, 1999). Aynı zamanda Demirkaya: “Mekan aynı zamanda mimarinin dördüncü boyutudur. Bir

yapıyı sadece üç boyutlu bir kütle olmaktan çıkaran özellik, bir mekana sahip olmasından kaynaklanır.” diyerek mimaride mekanın önemine değinmiştir (Demirkaya, 1999).

Edebiyatta da mekan önemli bir unsurdur. Nazım ve nesirlere baktığımızda mekan tasvirleri, duygunun ve olayın okuyucuya geçmesinde önemli etkiye sahiptir. Mekan edebiyatta olaya can verir onu anlamlandırmamıza yardım eder. “Stendhal (1783-1842), Kırmızı ve Siyah’ta (1833), romanı yol boyunca gezdirilen bir aynaya benzetir. Bu düşünüş biçimi (Yansıtma kuramı), mekanın romanda fazlasıyla önemli bir unsur olduğunu ortaya koymaktadır” (Şengül, 2010). Soru sormanın cevaplardan daha önemli sayılabileceği düşünme sanatı olarak tanımlanan felsefede, mekanın tanımından önce mekanın ne olduğuna yönelik sorular daha önemlidir bunlar şöyle sıralanabilir: ‘Mekanın kökeni ya da kaynağı nedir? Mekan yalnızca gözlerle görülen, ussal olarak kavranan bir şey midir? Yoksa arı, saydam ve yönelimsiz bir şey mi? Yaşantısallığı açısından bakıldığında daralan, büzülen, azalan bir şey mi?’ (Kurtar, 2013). Leibniz mekanı cisimlerin herhangi bir durumu olarak değil, onların birbirlerini izlemelerine olanak veren durumlar dizini olarak tanımlarken, Kant için mekan, insan kafasının temel önsel (a priori) yaratımlarından birisidir: maddelerden farklı ve ondan bağımsızdır, deney dışı sezidir, dış uyumun biçimidir (Hançerlioğlu’ndan aktaran Demirkaya, 1999).

Mekan kavramı hakkında önemli bir kaynak olan Henri Lefebvre’nin Mekanın Üretimi adlı eserinde mekan kavramı şöyle açıklanmaktadır:

Herhangi bir "ürünü", şeyi ya da nesneyi değil, bir ilişkiler bütünü belirten bu kavram, üretim, ürün ve bunların ilişkileri mefhumlarının derinleştirilmesini gerektiriyordu. Hegel’in dediği gibi, bir kavram ancak belirttiği şey tehdit altında olduğunda, sonuna –dönüşüme-yaklaştığında ortaya çıkar. Mekan pasif, boş bir yer olarak ya da ‘ürün’ gibi, karşılıklı mübadelede bulunmaktan, tükenmekten ve yok olmaktan başka anlamı olmayan bir şey olarak düşünülemez. Bir ürün olan mekan, etki ya da tepki yoluyla bizzat üretime müdahale eder: Üretken emeğin örgütlenmesi, ulaşım, hammadde ve enerji akışı, paylaşım ağları ... Kendince üretken ve üretici olan mekan, üretim ilişkilerine ve (iyi kötü örgütlenmiş) üretici güçlere dahildir. Mekan kavramı tek başına bırakılamaz ve statik kalamaz; diyalektikleşir: Ürün-üretici olan mekan, ekonomik ve toplumsal ilişkilerin dayanağıdır. Aynı zamanda, üretim aygıtının, genişletilmiş yeniden-üretimin, pratik anlamda "alanda" gerçekleştirdiği ilişkilerin yeniden-üretiminin içine de dahil değil midir? (Lefebvre, 2014 çeviren Ergüden)

Mekan, İngilizce karşılığı space olarak karşımıza çıkan, kökeni Arapça kevn sözcüğünden türemiş bir kelimedir. Cambirdge sözlükte, her şeyin etrafında var olan alan olarak tanımlanırken, Türk Dil Kurumunun sözlüğünde, bulunulan yer, ev, yurt olarak tanımlanmıştır. Descartes ise daha çok yayılma ve dağılım anlamında kullanmıştır. Bu yayılma, uzunluk, genişlik ve derinlik olmak üzere üç boyutlu olarak tanımlanmıştır (Kaya, 2014). Ama mekan aktiftir, iç içe geçmiştir, nötr ve pasif ortamlar değildir. Coğrafya

bilimi için mekan kavramı çok önemlidir çünkü nasıl tarih, olayların zaman içerisinde meydana gelme sırasına yani kronolojik yaklaşımı kullanırsa coğrafya da olayların yeryüzündeki dağılışına yani korolojik yaklaşımı kullanmaktadır. Tümertekin mekan kavramını “Mekan insanın yaşayabildiği, bütün faaliyetlerinin gerçekleştirildiği, tüm deneyimlerinin yaşandığı yerdir” şeklinde tanımlamıştır (Tümertekin, 2010). Bir çok coğrafyacı da mekanı deneyimlenen, yaşanan ve etkileşim içinde olunan çevre olarak görmüştür. Mekan kavramı bazen yer kavramı ile aynı anlamda kullanılmıştır. Fakat mekan, sınırları kesin olmayan uzam olarak düşünülürken, yer sınırları daha belli olan, yaşanan ve daha dar alandır. Bu tanıma göre her yer bir mekandır ancak mekanların hepsi bir yer değildir. Mekan kapsayan, yer kapsanandır (Agnew'den aktaran Bilgili, 2016). Aslında coğrafya bilimi içerisinde bile paradigmalara değişmesiyle mekan kavramına yüklenen anlamlar da farklılık kazanmıştır. Örneğin determinist paradigmada mekan insan faaliyetlerinin temel belirleyicisi kabul edilmiştir. Hatta insanı pasif bir canlı olarak görerek, insan doğanın yuğurduğu bir çamurdur ifadesi kullanılmıştır. Mekan büyük ölçüde sabit bir platforma benzetilmiştir. Hümanist paradigmada ise insanı bir aktör olarak görmüş, mekanın deneyimlerin, yaşanan anılarla dolu bir dinamik yapısına dikkat çekmiştir. Marksist coğrafyacılar ise mekanın güç ilişkilerinden bağımsız bir şekilde ele alınmasının mümkün olmadığını ifade ederek, hümanistlik coğrafyacıların kavramlaştırmalarını eleştirmiştir (Harvey'den aktaran Kaya, 2014).

...Aslında bu anlamda, kantitatif coğrafyacılar ile hümanistlik coğrafyacılar iki ayrı ucu ifade eder. Kantitatif coğrafyacılar analizlerinde insanın değiştirme ve dönüştürme kabiliyeti ve potansiyelini adeta görmezlikten gelirken, hümanistlik coğrafyacılar ise analizlerinde insanı temel aktör olarak ele almakta ve onun anlam dünyasını merkeze koymaktadırlar. Hümanistlere göre, asıl anlaşılması gereken insan ve onun inşa ettiği yakın mekandır. Yakın mekan ise yaşanan ve deneyimlenen yerdir (Kaya, 2014).

Marksist coğrafyacılar mekanın toplumsal yapı ile olan ilişkisini öne süren Manuel Castells, David Harvey ve Henri Lefebvre gibi yazarlar, mekanın ideolojik, siyasal ve toplumsal süreçlerden bağımsız düşünülemeyecek toplumsal bir ürün olarak kavranılması gerektiğini ileri sürmüşlerdir (Altunpolat'tan aktaran Özgen, 2012). Sauer kültürel peyzaj paradigmasında çevreci determinizmi eleştirmiş ve mekanı doğal ve kültürel olarak ikiye ayırmıştır. Doğal peyzaj mekanın fiziksel özellikleri oluştururken, kültürel peyzaj ise insan faaliyetleri sonucu doğal peyzaj üzerindeki değişimlerdir. Sauer, doğal herhangi bir mekanda kültürün peyzaj üzerinde çalıştığını getirdiğini iddia ve o bölgeyi bir kültürel peyzaj haline getirdiğini iddia etmiştir (Kayserili, 2010).

Mekan kavramına yüklenen anlamlar zaman içerisinde değişmiştir. 20. Yüzyılın ilk yarısına kadar statik değişmeyen mekan algısı mekana yüklenen anlamın da değişmesiyle karışık, yoğun, birbirleriyle ilişkili, çok boyutlu bir alana dönüşmüştür. Sauer'ın peyzajı incelendiğinde bile beşeri mekanlar sürekli değişim geçirmekte özellikle günümüzde yoğun sanayileşme ve kalkınma sürecinde kültürel peyzaj alanları değişmektedir. Hatta fiziki mekan bile zamanla değişmektedir. Yeni dağlar oluşmakta, akarsular kurumakta, iklimler değişmektedir. Yani hiçbir mekan değişmez, sabit bir yapıya sahip değildir.

2.3. Mekansal Planlama ve Şehircilik

Tümertekin'in "insanın yaşayabildiği, bütün faaliyetlerinin gerçekleştirildiği, tüm deneyimlerinin yaşandığı yer" şeklinde tanımladığı mekan (Tümertekin, 2010) ve bu mekanın planlanması her ne kadar günümüzde ortaya çıkmış bir kavram gibi görünse de mekansal planlama tarımın başladığı neolitik çağa kadar uzanmaktadır. Paleolitikte avcılık ve toplayıcılıkla uğraşan, doğanın ona sunduğu fiziki mekanlarda yaşayan insan her ne kadar mekanı anlamaya çalışmışsa da onu değiştirme gücünü ne kendinde bulabilmiş ne de çok fazla buna gayret etmiştir. Çünkü göçebe yaşam tarzı yüzünden sürekli mekanın değişmesi söz konusudur. Toprağın işlenmesi ve buna bağlı olarak tarım yapılan yerin işlenmesi, bakımı, diğer insan ve yırtıcılara karşı korunması gibi nedenlerle göçebe yaşam terkedilmiş yerleşik hayat başlamıştır. Bu bize ilk yerleşmelerin nasıl kurulduğunu tarif etmektedir. İlk yerleşmelerin kurulmasıyla insan yaşam yeri olarak uygun iklim alanlarında, tarım için kullanabileceği su kaynaklarına yakın, savunma açısından kolay yerleri seçmiştir. Bu yer seçiminde bile bir mekan analizi kendini göstermekte diğer mekanlardan farkını ayırt edip seçim yapabilecek bir coğrafi bilgi birikimi görülmektedir. Tarım devrimiyle beslenme kaynakları bollamış, göçebe yaşamın olumsuzlukları giderilmiş, ardından ürün stoklanması ve ihtiyaç fazlası ürünün takas edilmesiyle bir ekonomik faaliyet olan ticaretin temeli atılmıştır. Tüm bu nedenlerden dolayı dünya nüfusunda bir artış kendini göstermiştir. Tarım devrimiyle artan nüfusun barınma ihtiyacından dolayı mesken sayısı artmış özellikle madenlerin işlenmesiyle kalkolitik çağa uzanan yerleşmelerin giderek büyüme süreci mekansal planlamanın gerekliliğini artırmıştır. Bu yerleşik ve giderek kalabalıklaşan hayat tarzı, ilk şehir planlarının ortaya çıkmasına ortam sağlamıştır. En basit düşünceyle yeni meskenlerin doğal ve beşeri düşmanlardan korunmak için nerelere yapılacağı, meskenlerin temel ihtiyaçlarını

karşılayabilmek, atıklar ve bunlardan kaynaklanan hastalıklardan korunmak için atıkların daha kolay taşınması amacıyla bir mekansal planlamaya gerek duyulmuştur.

Neolitikte başlayan yerleşik hayatımız sonucu oluşan ilk yerleşmeler ile günümüz yerleşmeleri ve özellikle şehrsel yerleşmelerin kişi sayısı, kapladıkları alanlar ve halkın temel ekonomik faaliyetleri çok farklıdır. Kas gücüne duyulan ihtiyacın azalmasını sağlayan, ham maddenin mamul maddeye daha kolay çevrilesini sağlayan sanayi devrimi 1800'lerin ilk yarısında İngiltere'de meydana gelmiştir. Bu tarihten itibaren dünyayı tamamen değiştiren bu devrim ile kas gücünün yerini kömür, petrol ve günümüzde elektrik gibi diğer enerji kaynakları almıştır. Sanayi devrimi ile üretilen ürün miktarı artmış, ürünler çeşitlenmiş, daha kolay ulaşılabilir hale gelmiştir. Sanayi ekonomiyi destekleyerek ulaşım, turizm, ticaret, finans gibi bir çok sektörün de gelişmesini sağlamıştır. Sanayi ile gelişen sağlık sektörünün de etkisiyle dünya nüfusu beklenilenin çok üstünde bir artış gerçekleştirmiş, bu nüfus iş imkanlarının bol olduğu sanayi tesislerinin bulunduğu alanlara hareket etmiştir. Böylelikle nüfusları fazla olan, halkının daha çok tarım dışı sektörlerde istihdam edildiği bir yerleşme türü ortaya çıkmıştır. Bu yerleşmelere modern anlamda şehirler denilmektedir. İlk sanayi şehri İngiltere'nin Manchester şehridir.

Tarım, ticaret, zanaat, savunma ve idari fonksiyonlarına göre gelişen eski yerleşmeler sanayi devrimiyle büyük bir değişim sürecine girmiştir. Bu değişim her ne kadar ekonomik gibi görünse de mekansal ve toplumsal yapıyı derinlemesine değiştirmiştir. Sanayi ile gelişen şehirlerde üretim, tüketim ve pazar faktörleri nedeniyle iş gücü ihtiyacı artmıştır. Bu süreçle insanoğlunun mekanlar arasındaki hareketliliği artmıştır. İnsanlar tarımla geçimini sağladıkları kırsal mekanlardan sanayinin ekonomik güç olduğu şehrsel mekanlara doğru hareket etmişlerdir. Şehirler bu nedenle giderek daha da büyümüştür. Halkalar halinde genişleyen şehrsel mekanlar bilgi, güç ve iktidarın merkezi konumuna gelmiştir. Tek değişen mekansal dokular olmamış zihinlerdeki mekan algısı da mekanlarla beraber değişmiş mekan denilince akla şehirler gelmeye başlamıştır.

Sanayi devriminden sonra kırsal yerleşmelerden şehrsel yerleşmelere sürekli bir göç yaşanmıştır. 1994' yılında dünya üzerinde şehirde yaşayan insan sayısı ile kırdaki yaşayan insan sayısı eşitlenmiş ve artış devam etmiştir. Günümüzde insanlığın büyük bir kısmı şehirlerde yaşamaktadır. Bu nedenle günümüzde mekansal planlama denilince aklımıza şehir planlaması gelmektedir. Tümetekin şehri, "yoğunlaşmış, tarımsal olmayan insan yerleşmesidir. Şehirler aralarında idari, dini, ticari, sinai, toprancılık ve perakendecilik, ulaşım ve iletişim, eğlence, eğitim ve korunma hizmetleri de olan çeşitli hizmetler

sunarlar.” şeklinde tanımlamıştır (Tümertekin, 2017). Keleş şehri “sürekli toplumsal gelişme içinde bulunan ve toplumun yerleşme, barınma, gidiş-geliş, çalışma, dinlenme ve eğlenme gereksinimlerinin karşılandığı, pek az kimsenin tarımsal uğraşılarda bulunduğu, köylere bakarak, nüfus yönünden daha yoğun olan ve küçük komşuluk birimlerinden oluşan yerleşme birimi” olarak tanımlamıştır (Keleş’ten aktaran Ortaçeşme, 2015). Şehrin tanımlanmasında idari, demografik, ekonomik ve sosyolojik unsurlara dikkat edilmesi gerekmektedir. Şehir tanımının daha kolay yapılabilmesi için şehirleşme veya kentleşme kelimesinin tanımlanmasının faydası olabilir. Kentleşme kentlerin oluşması süreci gibi gelse de daha ağır bir anlama sahiptir. Keleş’e göre kentleşme: “Sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran; toplum yapısında artan oranda örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşma yaratan; insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikimi sürecidir” (Keleş’ten aktaran Ortaçeşme, 2015). Keleş tanımında şehirleşmeyi başı sonu olan bir olgu değil devam etmekte olan bir süreç olarak tanımlamıştır. Benzer bir tanımla Suher de “kentleşme; mekanda bir yerleşme, bir nüfus toplanması ve nüfus yoğunluğu, sosyal tabakalaşma, kurumlaşma, üretimde farklılaşma, uzmanlaşma, yeni bir yerleşme biçimlenmesi, sosyo-ekonomik ve kültürel değişime yol açan bir nüfus toplanması süreci” olarak tanımlamıştır (Suher’den aktaran Ortaçeşme, 2015). Yavuz Şehirleşme adlı kitabında şehirleşmeyi şöyle açıklamıştır:

Kentleşmeyi demografik açıdan tanımlamak, onu yalnız bir nüfus hareketi olarak görmek yeterli olamaz. Çünkü, kentleşme, toplumun iktisadî ve sosyal yapısındaki değişimlerden doğar. O halde, doğru bir kentleşme tanımı yapabilmek için, kentleşme tanımına iktisadî ve sosyal değişim ile ilişkisini de yansıtan unsurları katmak, geniş anlamda bir tanım yapmak gerekir. Geniş anlamında kentleşme hareketi, sanayileşmeye ve iktisadî değişmeye paralel olarak kent sayısının artması ve mevcut kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında artan oranda örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşma yaratan, insanların davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikimi sürecidir. Görüldüğü gibi bu tanım, kentleşmenin, hem demografik, hem de iktisadî ve sosyal boyutlarına yer veren bir genişliktedir. (Yavuz, 1967).

Şehrsel mekanlar konusunda birçok sosyal bilimcinin görüşleri mevcuttur. Bunlardan Lefebvre Mekanın Üretimi adlı eserinde tüm ekonomik sistemlerin mekana ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir ve mekanda meydana gelen değişimleri şöyle ifade etmiştir:

Yeni üretim tarzı (yeni toplum) önceden var olan, önceden şekillenmiş mekanı sahiplenmekte, yani amaçlarına göre düzenlemektedir. Bu ağır dönüşümler, zaten sağlam bir mekana nüfuz ederlerken, kimi zaman da onu sertçe altüst ederler (20. yüzyılda köylerin ve kırsal ortamın durumu buna örnektir).

...Mekan, üretim tarzına hem sonuç, hem de neden ve gerekçe olarak müdahale etse de, bu üretim tarzıyla birlikte değişir. Bunu anlamak kolaydır: "Toplumlarla" birlikte değişir. Dolayısıyla, mekanın tarihi vardır. Hala yazılmayı bekleyen bir tarihtir bu (Lefebvre, 2014 çeviren Ergüden).

Lefebvre'ye göre mekan ideolojik bir sistemdir. Lefebvre'nin mekansal görüşünü Schick şöyle ifade etmiştir: Mekanın belirli bir mantık içerisinde, bilgi ve teknolojinin de yardımıyla, bir sistem kurulmasına yaradığını ve hegemonyanın da bundan yararlandığını ifade eden Lefebvre'e göre, hegemonya, mekanı şekillendirir ve hegemonyanın mekan kuruluşları da iktidar ilişkilerini yeniden üretir (Schick'den aktaran Yıldız, 2011). Lefebvre'nin şehirsal mekanların kurulmasını idolojik faktörlere bağlayan görüşünü eleştiren Castell'e göre modern kapitalist ilişkiler mekansal düzeninin, siyasal süreçler değil, daha çok ekonomik süreçlerin sonucunda çıkmış olduğunu ve kentlerin üretimin mekansal birimi olduğunu savunmuştur (Gottdiener'den aktaran Yıldız, 2011).

Mekan konusunda başka bir düşünce ise Foucault'un heterotopyasıdır. Foucault heterotopyayı, "her kültürde farklı formlarda beliren, tarih içinde dönüşüme uğrayabilen, zamansal birikmeyi ya da süreksizliği kapsayan, tekil bir mekan içerisinde bağdaşık olmayan mekansallıkları çakıştıran, erişiminde kendine ait bir kurallar dizgesi ile çalışan ve kendi dışındaki mekanlarla arasında bir işlevsel bağ olan farklılık mekanıdır" şeklinde tanımlamıştır (Çavdar, 2018). Buna ek olarak Mekana dayalı hâkim paradigmayı eleştirerek, mekanın toplumsal yapı ile olan ilişkisini öne süren Manuel Castells, David Harvey ve Henri Lefebvre gibi yazarlar, mekanın ideolojik, siyasal ve toplumsal süreçlerden bağımsız düşünülemeyecek toplumsal bir ürün olarak kavranılması gerektiğini ileri sürmüşlerdir (Altunpolat'dan aktaran Özgen, 2012).

Doreen Massey mekanı çok yönlü, sürekli işlenmekte olan, hiç durmayan bir süreç olarak tanımlamaktadır (Bilgili, 2016). Mekanlar geçmişten bu yana sürekli değişmektedir. Mekanlardaki değişimi görebilmek için fiziki ve beşeri mekanlar olarak ikiye ayırmak mümkündür. Fiziki mekanlar dediğimiz doğal unsurlar bir oluşum içerisinde. Sürekli bir unsur oluşmakta diğer unsurlar yok olmaktadır. Mesela bazı göller iklim değişimi veya beşeri faaliyetler sonucu kuruyup yok olmakta, akarsuların akış hattı değişmekte, yeni dağlar oluşmaktadır. Değişmesi daha zor gibi görülen fiziki unsurlar bile değişiyorsa insan ürünü olan beşeri unsurların değişmesi kaçınılmazdır. Beşeri unsurlardan belki de en önemlisi yerleşmelerdir. Yerleşmeler insan sayısının artması, ihtiyaçların değişmesi, ekonomik faaliyet türünün farklılaşması gibi nedenlerle giderek değişip gelişmektedir. Mekansal dokular sürekli değişmektedir. İnsanın mekanı kullanma biçimi değiştiğinde mekansal dokularda gelişmenin sağlanabilmesi bir planın takip edilmesi gerekmektedir. Bir plan doğrultusunda mekanın düzenlenmesine mekansal planlama denilmektedir. Zaman içinde sosyal, ekonomik ve teknik gelişmelerin etkileri ile insan yerleşmelerindeki

fonksiyonların gelişimi sonucunda ortaya çıkan sorunlara çözüm aranılması gibi gerekler şehir ve bölge planlamanın ortaya çıkmasına ve gelişimine neden olmuştur (Ortaçesme, 2015).

Planlama, geleceğe bakılarak, gözlenen seçenekler arasından uygun seçimlerin yapılması ve bunların uygulamaya konulması sürecidir (Ersoy, 2008). Bir diğer ifadeyle planlama, “geleceğe yönelik imkânlar ve ihtiyaçlar doğrultusunda tasarım yapma işidir (Turoğlu’ndan aktaran Üstündağ, 2011). Mekansal planlama yani insanoğlunun bir plan mekanı organize etmesi ilk yerleşmelere kadar gitmektedir. Örnek verilecek olursa ilk yerleşmelerde evlerin savunma ihtiyacından dolayı konum seçimleri, tarım alanları ile meskenler arasında uzaklık ile ulaşım hattı, pazar yerinin, tiyatro binasının şehir meclisinin nerede olması gerektiğine bir plan dahilinde karar verilmiştir. Yani mekansal planlama ilk yerleşmelerde de görülen bir olgudur. Fakat modern anlamda mekansal planlama sanayi devrimi ile başlayan bir süreç olan şehirleşmeyle başlamıştır. Günümüzde şehir planlaması anlamında da kullanılan mekansal planlama şehircilik, şehir inşası olarak karşımıza çıkmaktadır. Thomas Adams sosyal ve ekonomik ihtiyaçlar göz önünde bulundurulmak suretiyle, şehirlerin fiziksel gelişmelerinin şekillenmesine yön vermekle ilgili sorunlarla meşgul olan bir bilim, bir sanat ve bir faaliyet alanı diyerek şehirciliği tanımlamıştır, şehir planlamayı ise “toplumsal ve ekonomik gereksinimleri göz önünde bulundurarak, kentlerin fiziksel gelişmelerinin biçimlenmesine bir yön vermekle ilgili sorunlarla uğraşan bir bilim, bir sanat ve bir uğraşı alanı” olarak tanımlamıştır (Adams’tan aktaran Ortaçesme, 2015). Şehirlerin kuruldukları şekliyle kalmaları mümkün değildir. Nüfus açısından bakarsak şehirlerde ekonomik faaliyetlerin çeşitlenmiş ve iş imkanlarının fazla olmasından dolayı sürekli göç almışlardır bu da nüfusu artırıp şehrin genişlemesine yol açmıştır. Bu genişleme eğer bir plan dahilinde değil de gelişigüzel olursa şehir bir çok problemle karşı karşıya kalmaktadır. Verimli tarım alanlarının mesken istilasına uğraması, doğal afet riskine dikkat edilmeden alan seçilmesi, kanalizasyon, su, elektrik, yol, park, yeşil alan, spor tesisleri ihtiyaçların tüm insanlara ulaştırılmaması, sanayi tesislerinin şehrin içinde kalması şehirselen alanlardaki problemlere örnek olarak verilebilir. Şehirselen mekanlardaki bu problemlerin önüne ancak toplumun ihtiyaçları ve mekanın özellikleri dikkate alınarak yapılan mekansal planlamalar sayesinde geçilebilmektedir. Coğrafya ve planlama arasındaki ilişkiyi Tümerterkin şöyle açıklamıştır:

Şehir ve bölge planlaması, şehir coğrafyasının birçok ilkesinin yerel ölçekteki uygulamalarıdır ve geçmişi çok eskilere gider. Şehir ve bölge planlamasıyla uğraşan ve bu eğitimin verildiği fakültede dekanlık yapmış olan Harvard Üniversitesi öğretim üyesi ünlü coğrafyacı Brian J. L.

Berry “planlama, bilim olan coğrafyanın sanatıdır” değerlendirmesini yapan İngiliz Scott Raporu’ndaki bu değerlendirmeyi kendisine düstur edindiğini belirterek: “Coğrafi geleceğimizin aktörleri olacak bölgesel planlama öğrencilerinin, geçmiş ve gelecek coğrafyasından öğrenecekleri çok şey olduğunu vurgulamaktadır (Tümerterkin, 2017).

Şehir planlama tarihine baktığımızda şehir planlancılara örnek olarak Hippodamus karşımıza çıkar. Atina’nın limanı olan Pire şehrinin ve Rodos’un plancısı olan Hippodamus planlarda kullandığı ızgara şeklindeki örgütlenmeye daha sonra aynı adı taşıyan de Hippamian Grid adı verilmiştir (Göney, 2017). Roma döneminde önemli şehir plancılar arasında Marcus Vitruvius gelmektedir. Vitruvius’un planlarında öncelikle yer seçiminde mekanın sağlık imkanlarının uygun olmasına dikkat etmiş bu nedenle bataklıkları kurutmuştur. Şehir planında dik açılarla kesişen sokak ve caddelerin oluşturduğu çokgenler görülmektedir. Sanayi devrimi sonrasında yapılan şehir planlama modellerine bakarsak coğrafya biliminin en çok kabul gören tasarımlardan olan Von Thünen’in Konsantirik Halkalar Modeli ile, Walter Christaller’in Christaller Modeli karşımıza çıkmaktadır. Konsantirik Halkalar Modelinde Thünen, “deneyimleri sonucunda, tarımsal faaliyetlerin mekansal düzeninin şehirden dışarıya doğru açılan (konsantirik) bir dizi halkalar halinde olacağı sonucuna varmıştı (Tümerterkin, 2017). Bir yerleşmeden özellikle şehirselsel bir yerleşmeden beklenen ve şehrin nasıl görüntüye sahip olması gerektiği her dönemde farklı olmuştur. Sanayileşme ve sermaye birikimi sonucu şehirler yönetim biçimi ve gücün yönüne göre şekillenmiştir. Mesela kimlik duygusunu öne çıkarmak halkı yönlendirmek amacıyla 1800’lerin sonlarına doğru Napolyon’un Paris’te başlattığı Güzel Şehir Hareketi buna en iyi örnektir. Kır ve şehir yaşamı arasındaki ayrılıklara son vermek, şehirlerdeki kötü koşulları gidermek için Howard tarafından tasarlanan Bahçe Şehir Hareketi veya Jean François Gravier’in piramit şehirleri engellemek için uygulamaya koyduğu Denge Metropollerini modern planlamalara yaklaşımlarına örnek olarak verilebilir (Tümerterkin, 2017).

2.4. Planlama ve Coğrafya

Sanayileşme ve ardından gelen teknolojik devrim sayesinde başta ekonomik olmak üzere, sosyal, siyasi ve kültürel bir dönüşüm yaşanmıştır. Özellikle son 1970’ler sonrasında gelişen haberleşme, uydu sistemleri sayesinde küreselleşme denilen olgu hat safhaya ulaşmıştır. Küreselleşme ile korumacı olan ekonomi rekabetçi bir sisteme dönüşmüş, ulus şirketleri uluslararası şirketlere dönüşmüş, ulusal para sistemleri ve ulusal aktörler yerlerini uluslararası bütünleşik para sistemleri, çok uluslu firmalara ve aktörlere bırakmıştır. Sanayi devrimiyle başlayan şehirleşme hareketi ve özellikle son 40 yılda meydana gelen

küreselleşme mekansal dokuları da derinden etkilemiştir. Sanayi devrimi öncesinde yer alan mekansal dokulara bakarsak çevreci determinist görüşün de dile getirdiği insanın doğaya olan bağlılığını yani doğanın insan kararları üzerindeki etkisini görmekteyiz. Kuruluş yerleri olarak doğanın uygun gördüğü yerlere kurulan sanayi devrimi öncesi şehirler içerisinde doğal şartları uygun olan yerleşmeler daha da büyümüşlerdir. Günümüzde ise doğa koşullarına bağlılık teknoloji sayesinde azalmıştır, possibilist görüşler kabul edilir duruma gelmiştir. İnsanın doğayı şekillendirdiğini savunan possibilist paradigmaya göre insan faaliyetlerinde salt doğanın etkili olduğu anlayışı günümüzde kabul edilir bir tutum değildir. İnsan doğanın sınırlarını aşabilmekte doğanın yerleşmeye izin vermediği yerlerde bile şehirler kurulabilmektedir. Hatta insanoğlu günümüzde “İnsani doğadan bağımsız, doğa ile uyumsuz paradoks olarak geliştirdiği çevre anlayışına Yapay (Kurgusal) Çevre veya inşa edilmiş çevre denilmektedir. Süreci Harvey ‘Yaratıcı Yıkım, II. Doğa’ olarak isimlendirmiştir (Harvey’den aktaran Akdemir, 2015). Tüm bu düşüncelere rağmen günümüzde teknolojiyle beraber insan doğa üzerinde tamamen hâkim demek doğru görünmemektedir. “Gelişmenin ölçüsü ne olursa olsun insanların doğal çevre koşullarına bağlı olmaktan tamamen kurtulmaları mümkün değildir. Dolayısıyla insan toplulukları yerleşmek üzere seçtikleri mekanlarda hâkim olan doğal koşullara uygun bir yerleşme düzeni oluşturmak zorundadır (Koçman’dan aktaran Özşahin, 2015).

Sanayi devrimi ile başlayan tarım dışı sektörlerin gelişimi günümüz anlamda modern şehirlerin kurulmasını sağlamıştır. “Doğal ve kültürel birçok unsurun bir arada ve karşılıklı etkileşim içinde bulunduğu insan ekosistemleri olarak tarif edilen kentler, aynı zamanda doğal çevre, insan ve onun etkinlikleriyle oluşan organize bir yerleşim birimidir (Özşahin, 2015). Şehirlerde iş imkanlarının fazla olması sağlık koşullarının iyileşmesi ve nüfus artışı nedeniyle kırdan kente doğru bir nüfus hareketliliği yaşanmaktadır. Sanayi devrimi ile başlayan kentleşme olgusu öncelikle Avrupa kıtasında başlamışsa da günümüzde tüm dünyada etkili olmaktadır. Şehirlerin sayısı ve şehirlerde yaşayan nüfus miktarı her geçen gün artmaktadır. Günümüzde dünya nüfusunun yarıdan fazlası şehrsel yerleşmelerde yaşamaktadır. Şehirlerde meydana gelen bu beklenilenden yüksek nüfus artışı şehirlerin plansız bir şekilde büyümelerine ve ardından plansız ve doğal afet riskinin mevcut olduğu alanlara yerleşmesi gibi mekansal problemlerin yaşanmasına neden olmuştur. Kentler her geçen dakika artan nüfuslarına yeni yerleşim, iş, sağlık, ulaşım, eğitim gibi imkanlar sağlamaya çalışırken aynı anda değerlerini korumak için çabalamakta ve yoğun karışık bir kentsel gelişme süreci geçirmektedir. Bu süreç doğal kaynaklar üzerindeki insan baskısını

sürekli artırmakta ve şehirleri doğal kaynakların sürekli azaldığı geleceği tehlikeli olan bir yerleşim alanına dönüştürmektedir. Bu problemlerin önüne geçilmek için geleceği görerek ihtiyaçlar doğrultusunda yapılan tasarımlar yani mekansal planlamalar önem taşımaktadır. Planlama, geleceğe yönelik imkanlar ve ihtiyaçlar doğrultusunda tasarım yapma işi olarak tanımlanabilir (Turoğlu, 2005). Ersoy'un (2008) da dediği gibi planlama kavramı üç özellik içermektedir. Bunlar geleceğe yönelik bir tasarım olması, hedeflere ulaşmak için yapılması, sistemli bir eylem dizgesi oluşturmastır. Mekansal planlama ise mekana yönelik elde edilen veriler doğrultusunda mekan hakkında doğru kararlar verilmesidir (Ersoy, 2008).

Coğrafya yapısı bakımından birçok alana ayrılabilir. Temelde fiziki ve beşeri olarak ayrılan coğrafya bu iki başlığın altından bir çok uzmanlık alanına bölünmektedir. Mekanla alakalı konular tüm bu uzmanlıkların ortak çalışmasını gerektirecek bir konudur. Bu yüzden coğrafi düşünme biçimi yani tüm değişkenleri hesaba katarak mekansal kararlar verme coğrafya bilimi açısından önemlidir. Beşeri coğrafyanın temel teorilerinden biri olan lokasyon teorisi mekansal planlama açısından da önemlidir. 1964 yılında William Pattison'un coğrafyanın çoğulcu yapısını gösterdiği "Four Traditions in Geography" adlı yazısında bahsettiği dört geleneksel eğilimden birisi olan mekansal gelenek içerisinde alansal dağılışı, mekansal doku ve mekansal analiz kavramları yer almaktadır. Bu da coğrafya biliminde mekan kavramının önemini ortaya koymaktadır. Tümertekin'in de bahsettiği gibi "Pattinson'un lokasyon geleneği olarak tanımladığı görüş, bilim dalının mekansal odağı yüzünden bütün coğrafyanın kalbidir." diyerek Pattinson'un 4 geleneğinden mekansal gelenek içindeki lokasyon teorisinin önemine vurgu yapmıştır (Tümertekin, 2017). Lokasyon teorisi karar verme sürecinde mekanın önemine değinen iktisat ve coğrafya bilimi ilgilendiren bir teoridir. Lokasyon teorisi, üç büyük klasik kurucusunun çalışmalarına dayanmaktadır. Bunlardan ilki, tarımsal lokasyon teorisinin temellerini atan Von Thünen geleneğidir. Diğer, endüstriyel lokasyon teorisini ortaya koyan Alfred Weber'in geleneğidir. Sonucusu ise bir piyasa merkezi olarak şehirlerin/yerleşmelerin lokasyonunu açıklamaya çalışan Christalle Lösch geleneğidir (Yavan, 2018). Lokasyon teorisini Tümertekin şöyle açıklamaktadır:

Lokasyon teorisi, bazıları teorik bazıları uygulamalı, çok geniş bir sorular dizisine cevap bulmaya çalışan beşeri coğrafyada çağdaş bir eleman haline gelmiştir. Köyler, kasabalar ve şehirler kısaca yerleşmeler neden bu mekanda şimdi oldukları şekilde yer almışlardır? Belirli bir büyüklük ve zenginlikte bir pazarın etrafındaki kırsal alanda nerelerde ne tür ürünler yetiştirilmelidir? Eldeki mevcut şehir kalıbına göre yeni bir alışveriş merkezine en uygun yer neresidir? Gibi soruların cevapları için bazı teoriler geliştirmiştir (Tümertekin, 2017).

Doğa ile insan arasındaki ilişkiyi inceleyen coğrafyanın temel kavramlarından olan mekan üzerinde mekanı etkileyerek yaşayan insanın mekanda nasıl örgütlenmesi gerektiği problemi coğrafyanın araştırma konularından birisidir. Yeryüzünde insanların yaşadıkları mekanları hem doğal özellikleri hem de insan faaliyetleriyle birlikte ele alarak çok yönlü bir biçimde inceleyen ve elde ettiği sonuçlara göre bu mekanlardan en iyi bir şekilde nasıl yararlanılabileceğini ortaya koyan coğrafya, aynı zamanda doğrudan şehir imar ve bölge planlama çalışmalarını da kapsamaktadır (Özçağlar'dan aktaran Üstündağ, 2011). 1965 yılında Edward Ackerman “Coğrafya Bilimi” adlı komite raporunda coğrafyayı “mekansal analiz bilimi” olarak tarif etmiştir (Karabulut, 2012).

Planlama kelime kökü olarak da yapısı incelendiğinde bir süreci ifade etmektedir. Planlama kuramını besleyen üç temel çerçeve, sürece ilişkin kuramları, (karar ve seçim), öze ilişkin kuramları (yer seçimi ve biçim) ile oyun kuramını (gerçekleştirme ve yapma eylemleri) kapsar (Ersoy, 2008). Planlama yoğun bir süreçtir ve bu süreç bir çok aşamadan oluşmaktadır. Bunlar; Tanımlama (Description), Açıklama (Explanation), Değerlendirme (Evaluation), Talimat (Prescription), Uygulama (Implementation) ve İzleme (Monitoring)'dir (Ercoskun, 2004). Bu aşamalardan ilki olan tanımlama, ilk aşamadır ve mekan hakkında bilgi edinilen kısımdır. Tanımlama aşamasında coğrafyacılar büyük görev düşmektedir çünkü planlama yapılabilmesi için gerekli olan doğal ve beşeri bilgilere ihtiyaç vardır. Bunlar jeolojik, jeomorfolojik, iklimik, hidrografik özellikler, toprak, bitki örtüsü, güncel morfolojik etken ve süreçler ile nüfus ve ekonominin gelişimine dayalı tüm beşeri coğrafya verileridir. Bu verileri coğrafyacılar elde etmekte ve bir sonraki aşamada kullanılmak üzere hazırlamaktadır. Açıklama ve değerlendirme aşamaları tanımlama aşamasında elde edilen verilerin analiz edildiği, yorumlandığı aşamalardır. Aslında coğrafya bilimi diğer bilimlerden farkını bu aşamada ortaya koymaktadır. Çünkü tüm fen ya da sosyal bilimlerin olayları sadece kendi perspektifine göre analiz edip, değerlendirmekte, olaylara sadece tek yönden incelemektedirler. Mesela bir jeoloji mühendisi sadece jeolojik verileri doğal unsurlara göre yorumlamakta bilgi vermektedir. Fakat coğrafya doğası gereği doğa ile insan arasındaki karşılıklı ilişkiyi ortaya koyacağı için elde edilen doğal unsur verilerinin beşerî unsurlara; beşeri unsur verilerini de doğal unsurlara etkisinin ne denli ve nasıl olacağını ortaya koyacaktır. Bu aşamada coğrafyanın yardımına coğrafi bilgi sistemleri koşmaktadır. “Teknolojik bir araç olan coğrafi bilgi sistemleri şehir planlama eğitim sürecinde zamanın ve eldeki verilerin etkin biçimde kullanılmasını sağlayarak, daha kaliteli ve görsel anlamda zengin projelerin üretilmesine

yardımcı olmaktadır” (Ercoskun, 2004). CBS yani “ Coğrafi Bilgi Sistemleri mekana ait verilerin bilgisayar yardımıyla ortak bir alanda toplanması, saklanması sağlayan ve elde edilen verilerden haritalar üreterek bu haritalarla sorgulama ve analiz yapabilme imkânı tanıyan bilgi sistemleri bütünüdür. Bu sistem sayesinde elde edilen tüm verilen haritalandırılabilen ve karşılaştırılarak olaya bütüncül bakış açısıyla bakabilmeyi sağlamaktadır. Buna ek olarak planlamada sonucunda çıkacak ürünü tahmin edebilmek için modelleme yapılmasına da imkan sağlamaktadır. Bu bakımdan CBS planlamada veri elde edilmesi ve elde edilen verilerin analiz ve değerlendirilmesinde önemli bir yere sahiptir. Mekanı planlayabilmek için mekana ait tüm verileri elde edip bu verilerden mekanın büyüüp gelişmesini engelleyecek faktörlerin neler olduğunun bilinmesi gerekmektedir. Mekansal gelişmeyi engelleyen bu faktörlere planlama alanında eşik adı verilmektedir. Eşik kavramını Manavoğlu ve Ortaçeşme Şehir ve Bölge Planlama ders notunda şöyle açıklamaktadır:

Eşik: Mekansal gelişmeyi sınırlayan ya da yönlendiren doğal kaynaklar, fiziki yapı etmenleri, yasal düzenleme ve koruma statülü alan ve etkenlerdir. Eşikler konu ve niteliklerine göre üç grupta sınıflandırılırlar.

- Yer bilimsel verilere dayalı eşikler: Kıyılar, vadiler, yerleşmeye uygun olmayan alanlar gibi fiziki coğrafyadan ve doğal yapıdan kaynaklanan eşiklerdir.
- Kaynak Potansiyeline dayalı eşikler: Orman alanları, toprak kaynakları, tarım alanları, tarımsal sulama alanlarının oluşturduğu eşikler, doğal yapıya ve kaynak potansiyeline dayalı eşikler olup, ekonomik faydalar, çevresel riskler ve ekolojik nedenlerle korunması gereken alanları temsil etmektedir.
- Altyapı kısıtlamaları ve yasal düzenlemelerden kaynaklanan eşikler: Doğal, tarihi ve kültürel değerlerin korunması amacıyla yasal düzenlemelerle güvence altına alınmış olan sitler, doğa koruma alanları ile özel kullanım ve altyapılar, havaalanları, engel planları, askeri alanlar, boru hatları, enerji nakil hatları, demiryolu ve otoyol gibi kullanım ve altyapı sınırlayıcıları da eşik oluşturmaktadır (Manavoğlu & Ortaçeşme, 2015).

Eşik analizi, mekansal gelişmeyi sınırlandıracak tüm eşiklerin birlikte değerlendirilmesidir. Coğrafi bilgi sistemleri ile planlama sürecinde tüm bu eşikler birlikte değerlendirilebilmektedir. Bu da mekan için doğru kararlar alınabilmesini ve planlama sürecini doğru bir şekilde sürmesini sağlamaktadır.

Bir sonraki aşama talimat aşamasıdır. Elde edilen veriler ve analizler sonucu yapılan planın sunulmasıdır. “Planlamanın beşinci ayağı olarak değerlendirilen uygulama ise politika ve programların tanımlanma sürecindeki yükselmenin düzenlemesi ve organizasyon aşamasıdır. Bu evrede politikaların ve programların tanımlanmasını kolaylaştıran mantıksal teknikler kullanılır. Ayrıca bu aşamada mühendislikteki uygulamalarda kullanılan maliyet, emniyet, zaman ve estetik gibi ölçütlerden de yararlanır” (Özşahin, 2015). Son

olarak yer alan izleme aşamasında ise uygulanan planın sonuçlarına bakılarak başarılı veya başarısızlık değerlendirmesi yapılır.

Sürdürülebilir bir mekansal gelişme için planlama şarttır. Plansız bir gelişme mekanda gelecekte bir çok problemin oluşmasına neden olacaktır. Bu nedenle tüm yerleşim yerlerinde fiziki ve beşeri veriler ışığında, gelecek nesiller ve günümüz ihtiyaçları düşünülerek bir mekansal planlama yapılmalıdır. Mekansal planlama yoğun bir süreçtir ve bu süreçte doğru mekansal kararlar verilebilmesi için mimarlar, mühendisler, coğrafyacılar, jeologlar, sosyologlar vb. bilim insanları ortaklaşa bir anlayışla çalışmalıdır.

2.5. Coğrafya Eğitimi ve Mekansal Planlama

İnsanı diğer canlılardan ayıran temel özellik kültürdür. Kültür doğanın dışında insanın yarattığı her şeydir. Kültür toplumu oluşturan insanın öğrendiği bilgi, sanat, gelenek, görenek ve benzeri yetenek, beceri ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bir bütündür (Demirel, 2012). Kültür kümülatiftir yani birikerek büyümüştür. İnsanlığın dünya hakkındaki bilgisi her geçen gün artmakta ve bilgi birikimi yani kültür gelecek nesillere aktarılmaktadır. İnsan elde ettiği bilgileri gelecek nesillere aktarabildiği için diğer canlılardan ayrılmış ve dünyaya egemen duruma gelmiştir. Eğitim, bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla kasıtlı olarak istendik değişim meydana getirme sürecidir (Öztürk'ten aktaran Kaya, 2013). Eğitim insanın doğumu ile başlayıp ölümüne kadar süren bir kültürlenme sürecidir. Nüfusun eğitim durumu ülkenin gelişmişlik seviyesi ile doğrudan ilintilidir. Bir ülkede eğitilmiş nüfus sayısı ne kadar fazla ise ülkenin kalkınmışlık seviyesi o denli yüksek demektir. Kalkınmada çok önemli bir gösterge olan yetişmiş, donanımlı insandır. Bu kalifiye insanın yetişmesindeki temel faktör eğitimidir. Eğitim aynı zamanda insanların hem kültürel hem de uzmanlaşma gerektiren bir alanda bilgili ve tecrübeli olmalarını sağlayan, fertleri hem kendisine hem de topluma yararlı kılmayı amaçlayan bir araçtır (Çınar'dan aktaran Kaya, 2013). Eğitimin planlı ve programlı kısmına öğretim adı verilmektedir. Öğretimde verilecek eğitimin bir planı mevcuttur, gelişigüzel bir davranış değişikliği değildir ve eğitim faaliyetinin yapılacağı mekan belirlidir, süresi sınırlıdır. Öğretim faaliyetinde önemli soruların başında “nasıl” sorusu gelmektedir. Bu soru bizi öğretim programına götürmektedir. İngilizcesi “curriculum” olan öğretim programının anlamı izlenilen yoldur. Önceleri daha çok konular listesi anlamında kullanılan öğretim programına günümüzde yüklenen anlam değişmiştir. Caswell ve

Campbell (1935: 66), eğitim programını konular listesi olarak değil, daha çok, öğrencilerin, öğretmenlerin rehberliği altında kazandıkları yaşantıların tümü olarak tanımlamışlardır (Caswell ve Campbell'den aktaran Demirel, 2013). Öğretim programı okulun içinde ve dışında dersin öğretimine dayalı yapılabilecek tüm çalışmaların yer aldığı bir plandır. Öğretim faaliyetleri bu plan çerçevesinde yapılandırılır. Öğretim faaliyetinin nasıl olacağını cevaplayan öğretim programı öğretim faaliyetlerini yönlendirir.

Türkiye’de coğrafya öğretimi Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı Talim Terbiye Kurulu’nun öngördüğü biçimde hazırlanan öğretim programına bağlı olarak yapılmaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarından bu yana birçok öğretim programı kullanılmıştır. Değişen öğretim programlarıyla öğrencilere kazandırılacak bilgi miktarı, konular, ders sayıları ve dersin adı da değişmiştir. Örnek verilecek olursa 1941 yılında uygulamaya giren coğrafya öğretim programında lise 1. sınıfta umumi coğrafya, lise 2. sınıfta devletler coğrafyası ve lise 3. sınıfta ise Türkiye coğrafyası olarak üç farklı ders adıyla işlenen coğrafya konuları 1987 yılında uygulamaya giren öğretim programı ile genel coğrafya konuları coğrafya I, ülkeler coğrafyası konuları coğrafya II, türkiye coğrafyası konuları ise coğrafya III, şeklinde ad değişikliğine uğramıştır (Özşavli, 2007). Ortaöğretim 4 sene olmasıyla coğrafya dersi 2005 coğrafya öğretim programıyla tek bir ders içeriğine dahil edilerek tüm kademelerde coğrafya başlığıyla öğretimine devam edilmiştir. İşlenmesi gereken konular da bu başlık altında dört seneye dağıtılarak verilmeye çalışılmıştır. Bir başka örnek ise uygulanan öğretim programlarına bakıldığında çevre ve toplum konularının özellikle 2005 öğretim programıyla coğrafya dersi kapsamında daha fazla yer bulmasıdır. Bu da öğretim programının çağın gerekliliklerine göre revize edildiğini bir örneğidir.

Son 200 yıldır süregelen üretim, sanayi çağı kendini bilgi teknolojilerin ön planda olduğu bilgi çağına bırakmıştır. Ülkelerin birbirleriyle yarıştığı küresel piyasadaki kalkınmışlık yarışında önde olan ülkeler bilgiye yön veren, bilgili ve yetişmiş insan gücünün fazla olduğu ülkelerdir. Teknolojinin imkanları sayesinde bilgiye ulaşılabilirlik artık çok kolaydır. Bu nedenle günümüzde donanımlı insan denildiğinde bilgiyi bilen kişiden farklı olarak yeni bilgi üreten ve bu bilgiyi kullanan insan akla gelmektedir. Bilgiyi kullanan donanımlı insan yetiştirme görevi ise eğitim sistemine düşmektedir. Bu nedenle dünyadaki tüm ülkeler eğitim sistemini güncellemektedir. Dünyadaki bu gelişmeler doğrultusunda Türkiye de 2005 yılında eğitim felsefesini, öğrenci ve öğretmenden beklentisini değiştirmiştir. Türk milli eğitim sistemi 2005 yılı itibarıyla ilerlemecilik eğitim felsefesine dayanan yapılandırmacılık (constructivism) kuramına göre şekillenmiştir. 2005 yılından

sonra uygulanan ve 2017’de revizyon geçiren ardından en son şeklini 2018’de alan coğrafya öğretim programı yapılandırmacılık kuramı baz alınarak hazırlanmıştır. Demirel’e göre, yapılandırmacılık öğretimle ilgili bir kuram değil; bilgi ve öğrenme ile ilgili bir kuramdır ve bu kuram, bilgiyi temelden kurmaya dayanır. Başlangıçta öğrenenlerin bilgiyi nasıl öğrendiklerine ilişkin bir kuram olarak gelişmiş ve zaman içinde öğrenenlerin bilgiyi nasıl yapılandırıdıklarına ilişkin bir yaklaşım haline dönüşmüştür (Demiralp, 2007). Yapılandırmacılıkta öğrenci eski bilgilerinin üzerine yenilerini inşa etmektedir. Yapılandırmacı öğrenme ile öğrencinin öğretim esnasında aktif olması esas alınarak etkinlik merkezli, beceri eğitime olanak sağlayan, öğrencinin öğrendiklerini uygulamasına imkan verip bunu değerlendirmeyi amaçlayan bir program oluşturulmuştur. Bu öğretim programı ile öğrenciden beklenen davranışlar değişmiştir. Klasik sisteme göre sessizce dersini dinleyip bilgileri ezberleyerek başarılı kabul edilen öğrenci profil artık kabul görmemektedir. Öğrencinin süreç boyunca aktif olması, yeni bilgileri eski bilgilerle bütünleştirmesi, gördüğü yasalara kendi örneklerini bulması hedeflenmiştir. Aktif öğrenme, öğrenenin öğrenme sürecinin sorumluluğunu taşıdığı, öğrenene öğrenme sürecinin çeşitli yönleri ile ilgili karar alma ve öz düzenleme yapma fırsatının verildiği ... öğrenme sürecidir (Açıkgöz’den aktaran Demiralp, 2007). Öğretmenden beklenen davranış biçimi değişmiş bilgiyi sadece aktaran bir yapıdan öğrenmeye yardım ile öğrenciye rehberlik eden ve onları motive eden bir yapıya geçmesi beklenmiştir. Öğretmenin kullanması önerilen teknik ve yöntemler de değişmiştir. Sunuş yoluyla öğretme stratejisi azaltılıp buluş, araştırma- inceleme yoluyla öğretme stratejilerinin kullanılması istenmektedir. Davranışçı yaklaşımda düz anlatım ağırlıklı olarak kullanılmaktayken yapılandırmacı eğitim kuramında öğrenciyi aktif kılacak drama, rol yapma, tartışma ve problem çözmeye yönelik öğrenciyi destekleyip onu edilgenlikten çıkarıp sürecin bir parçası haline getiren eğitim yöntem ve tekniklerinin kullanılması tavsiye edilmektedir. Bunların yanında ders kitapları ve kullanılan materyallerin de yapıları değişmiş, öğrencinin bilgisini yapılandırmasına yardım edecek, öğrenciyi aktif kılacak uygulamaların yer aldığı yöntemlerin esas alındığı bir yapıya geçmiştir. Bu konu hakkında “Sonunda okuduklarımızdan bize kalan, yalnızca uyguladıklarımızdır.” (Goethe’den aktaran Açıkalın, 2016) cümlesinden de anladığımız üzere yapılandırmacı eğitimde uygulama bilginin kalıcılığı açısından çok önemlidir. Sadece bilgilerin ardışık olarak yer aldığı ders kitabı yerine uygulama ve etkinliklerin ağırlıkta olduğu, sınıf içi çalışmaların yapılabileceği bir ders kitabı formuna dönüşmüştür. Böylece sınıf ortamı, öğrencinin aktif

bir şekilde karşılaştığı problemleri çözdüğü bir yapıya kavuşmuş olmaktadır. Okul hayata hazırlamaktansa okulun hayatın kendisi olmasına özen gösterilmektedir.

Gersmehl (2008) coğrafyanın ortaya çıkışının insanların belirli bir yerde/mülkte uygun olan davranışları bilmek, öğrenmek ve öğretmek ihtiyacından kaynaklandığını belirtir. Coğrafya eğitiminin temel amacı ise konum ve mülkiyet bilgisinden hareketle insanların doğru mekansal kararlar vermelerini sağlamaktır, diyerek coğrafyanın mekansal boyutuna dikkat çekmiştir (Öztürk, 2012). Bu yargıdan yola çıkarak insanlar; doğayla daha uyumlu yaşamak, ekosistemin işleyişine yönelik sorumluluk bilincini geliştirmek, mekansal değerleri öğrenerek bu değerlere sahip çıkmak, doğal afetler ve bunların dağılımlarını öğrenerek korunma ve önlem alma yollarını öğrenmek, mekansal analizlerle insanın mekanı sürdürülebilir kullanmasını sağlamak amacıyla coğrafi bilgiye ihtiyaç duymaktadır. Coğrafya bilimi diğer tüm bilim dalları gibi zaman içerisinde gelişmiştir. Bu gelişme ile yoğunlaştığı konular zaman içerisinde farklı boyut kazanmıştır. İlkçağda yer alan coğrafya anlayışıyla günümüzdeki coğrafya anlayışındaki farklar görülebilmektedir. Sauer'ın kültürel ekoloji paradigmasındaki gibi coğrafyanın inceleme alanlarından olan doğal ve kültürel peyzaj sürekli bir değişim içerisinde. Coğrafya algısı da toplumsal yapı ve insanın doğaya etkisinin artmasıyla değişmektedir. Bu nedenle coğrafya bilimi yoğunlaştığı konular bakımından paradigma değişmelerine bağlı olarak dönemler halinde değişmiştir. Bu konu hakkında Öztürk: “Coğrafya beşeri bir bilim olarak varlığını sürdürmek istiyorsa, değişen toplumsal ihtiyaçlara karşılık vermek durumundadır. Günümüzde teknolojik imkânlar ve küreselleşmenin etkisiyle mekanları tecrübe etme alışkanlıklarımız ile mekanlarla kurduğumuz bağlar çeşitlenmekte ve farklılaşmaktadır.” diyerek değişime dikkat çekmiştir (Öztürk, 2012). Önceleri daha çok haritacılıkla ve seyahatnamelerle ilişkilendirilen coğrafya, 20. yy boyunca ortaya çıkan hemen bütün felsefi ve ideolojik akımlardan etkilenecek, daima yeni konular ve yöntemleri kendi çalışma alanı içine dâhil etmiştir (Öztürk, 2007). Betimsel coğrafya ve çevre tasvirleriyle başlayan coğrafya bilimi günümüzde doğa ile insanın karşılıklı ilişkisine yoğunlaşmış, insanın doğaya doğanın insana etkisine ağırlık vermiştir. İnsanın mekandaki etkisi nasıldır, mekanda örgütlenirken dikkat etmesi gereken özellikler nelerdir, mekanın insan üzerinde ne gibi etkisi vardır bu problemler daha fazla yer almaktadır.

Ekonomik anlamda gelişmiş ülkelerdeki coğrafya öğretim programları, ders kitapları ve yapılan çalışmaların incelenmesi coğrafya eğitiminde mekansal planlamaya yönelik konuların yerini göstermektedir. Bu amaçla öncelikle Amerika Birleşik Devletlerindeki

coğrafya eğitimine bakılmıştır. ABD’de coğrafya eğitimine tüm eğitim kademelerinde yer verilmektedir. Ülke genelinde kullanılan bir öğretim programı bulunmamaktadır. Her eyalet kendi programını uygulamaktadır. İlk öğretim kademesinde sosyal bilimler veya yer bilimleri dersi içerisinde coğrafya konularına yer verilmektedir. 1988 yılında Ulusal Coğrafya Kurumu kurulmuş ve bu sayede ülkede coğrafya biliminde daha sistemli çalışmaların yapılmasına başlanmıştır. Ulusal Coğrafya Kurumunun çalışmalarıyla coğrafya eğitiminin yeniden canlanması ve güçlendirilmesi amaçlanmıştır (Özşavli, 2007).

Amerikan Coğrafya Kurumu, Amerikan Coğrafyacılar Birliği, Coğrafya Eğitimi Ulusal Konseyi ve Ulusal Coğrafya Kurumunun iş birliğiyle ülke genelinde öğrencilerin 12. Sınıf sonunda erişmeleri gereken 18 coğrafya standardı belirlenmiştir. Bu 18 standart 6 alan içerisinde sınıflandırılmıştır. 6. Alan olan coğrafyanın kullanımı alanındaki ‘günümüzü yorumlamak ve geleceği planlamak için coğrafyanın nasıl uygulanacağı’ standardı mekansal planlama ile ilişki kurulabilir. ABD’de ilk ve ortaöğretim kurumlarında yer alan coğrafya derslerinde yer alan konulara bakıldığında: Eyaletin ana şehirleri, Coğrafi mesele ve problemlerin bölgesel analizleri, Yerel toplumlarda arazi kullanımı; çiftlikler, parklar, fabrika, ev vb., Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde şehirlerin iç yapıları, coğrafi problemlerin mekansal boyutları gibi konular dikkat çekmektedir. Bunlar mekansal analiz ve mekansal planlama ile ilişkilendirilebilecek konulardır (Özşavli, 2007).

Günümüz de ABD’nin 26 eyaletinde lise mezunu olabilmek için coğrafya dersi alma zorunluluğu bulunmaktadır. 17 eyalette ise coğrafya ana ders olmamakla birlikte seçmeli ders kategorisinde verilmekte ve öğrenciler tarafından seçilebilmektedir (Hoff’tan aktaran Özşavli, 2007). ABD’deki coğrafya bölümü mezunlarının çalışabilecekleri meslek gruplarına baktığımızda şehir ve bölge planlamacısı, mekansal analiz danışmanı, saha uzmanı gibi meslek grupları görülmektedir (http://www.aag.org/cs/what_geographers_do).

Belçika’daki eğitim sistemi incelendiğinde tüm ülke düzeyinde uygulanan bir öğretim programı mevcuttur. Bu öğretim programında bir yıl içerisinde verilmesi gereken konuların en alt sınırları belirlenmektedir. Coğrafya dersi okul ve bölüm farkı gözetmeksizin lise son sınıfa kadar mecburi ders olarak öğrencilere verilmektedir. Düz ve fen liselerinde coğrafya eğitimi içerik o olarak daha fazla verilirken, teknik ve meslek liselerinde ders saatleri aynı olmasına rağmen konular daha yüzeysel olarak anlatılmaktadır. (Okumuş, 2016). Belçika’da 11 ve 12. sınıfa ait kitaptaki konular incelendiğinde şehirleşme ve şehirlerin oluşumunu etkileyen unsurlar başlığı altında Anvers şehrinin planının incelenmesi konusu Belçika’da coğrafya eğitiminde de mekansal

planlama ve şehir incelemelerinin yer aldığını göstermektedir. Son olarak Hollanda’da coğrafya eğitimi incelendiğinde ülke olarak coğrafi bilgi yüksektir. İnce’nin de dediği gibi (2014) Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi’nin yayınladığı yükümleri bağlayıcı olmayan Avrupa Mekansal Gelişim Perspektifinde Hollanda uygulamalı coğrafya, kentsel ve bölgesel planlama konularında diğer ülkelere örnek olmuştur (İnce, 2014). Hollanda eğitim sisteminde ortaöğretim seviyesinde dört alan bulunmaktadır. Bunlar: Ekonomi ve Toplum, Bilim ve Teknoloji, Bilim ve Sağlık, Kültür ve Toplumdur. Bu alanlar içerisinde coğrafya dersi ekonomi ve toplum alanında zorunlu ders diğerlerinde seçmeli ders olarak bulunmaktadır. Yükseköğretimde dört üniversitenin lisans programlarında Beşeri Coğrafya ve Planlama Bölümü bulunmaktadır: Amsterdam Üniversitesi, Utrecht Üniversitesi, Groningen Devlet Üniversitesi ve Katolik Nijmegen Üniversitesi. (İnce, 2014). Planlama ile coğrafya arasındaki ilişki bu bölümlerin varlığından da anlaşılabilmektedir.

Türkiye’de coğrafya eğitimi Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Talim Terbiye Kurulu tarafından hazırlanan coğrafya öğretim programı kapsamında ortaöğretim kademesinde 9. ve 10. sınıflarda mecburi 11. ve 12. Sınıflarda ise seçmeli ders olarak yürütülmektedir. Türkiye’deki güncel coğrafya öğretim programı incelendiğinde 2018 yılı coğrafya öğretim programı kazanımlardan oluşmaktadır. Kazanım ise öğrencilere kazandırılması planlanan bilgi, beceri, değer ve tutumları içerir. Öğrencilere kazandırılması gereken beceriler coğrafi ve genel beceriler olarak ikiye ayrılmıştır. Coğrafi beceriler; coğrafi gözlem, arazide çalışma, coğrafi sorgulama, zamanı algılama, değişim ve sürekliliği algılama, harita becerileri, tablo, grafik ve diyagram hazırlama ve yorumlama ile kanıt kullanma becerisi olmak üzere sekiz beceri bulunmaktadır. 2018 coğrafya dersi öğretim programında öğrencilerin bilinç sahibi olması istenilen konular aşağıda verilmiştir.

Programıyla öğrencilerin;

1. Coğrafya biliminin temel kavram, kuram ve araştırma yöntemlerini kullanarak araştırmalar yapması ve sonucunu raporlaştırması,
2. İnsan-doğa ilişkisi çerçevesinde coğrafi becerileri kazanması,
3. Evrene ait temel unsurları hayatla ilişkilendirmesi,
4. Doğal ve beşerî sistemlerin işleyiş ve değişimini kavraması,
5. Yakın çevresinden başlayarak ülkesine ve dünyaya ait mekansal değerleri anlama ve bu değerlere sahip çıkma bilinci geliştirmesi,
6. Ekosistemin işleyişine yönelik sorumluluk bilinci kazanması,
7. Doğa ve insanın uyumlu birlikteliği ve sürekliliği için mekansal planlamanın önemini kavraması,
8. Doğal ve beşerî kaynakların kullanımında “tasarruf bilinci” geliştirmesi,
9. Doğal ve beşerî sistemlerin yerel ve küresel etkileşim içinde işleyişini anlamlandırması,

10. Kalkınma süreçlerinin doğayla uyumlu kılınmasının önemini kavraması,
11. Doğal afetler ve çevre sorunlarını değerlendirerek bunlardan korunma ve önlem alma yollarına yönelik uygulamalar geliştirmesi,
12. Bölgesel ve küresel düzeyde etkin olan çevresel, kültürel, siyasi ve ekonomik örgütlerin uluslararası ilişkilerdeki rolünü kavraması,
13. Coğrafi birikim ve sentez ülkesi olan Türkiye'nin bölgesel ve küresel ilişkiler açısından konum özelliklerini kavrayarak ülkesinin sahip olduğu potansiyelin bilincine varması,
14. Coğrafi bilgilere sahip olmanın "vatan bilinci" kazanılmasındaki önemini kavraması,
15. Türkiye'nin yeni vizyonuna uygun olarak başta Türkiye ile yakın ilişkisi bulunan bölgeler ve ülkeler olmak üzere dünyadaki gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler hakkında bilgi sahibi olması amaçlanmaktadır (MEB, 2018).

2018 coğrafya öğretim programı incelendiğinde mekanın analizi, mekansal planlama, yerleşmelerin gelişimi konularını içeren kazanımlar aşağıda verilmiştir.

- 9.1.1. Doğa ve insan etkileşimini örneklerle açıklar.
 - a. Dünyadan ve Türkiye'den örnekler verilir.
 - b. Doğa-insan etkileşiminde insanların doğaya karşı göstermesi gereken duyarlılığa yer verilir.
- 9.2.1. Yerleşmelerin yer seçimini belirleyen ve gelişimini etkileyen faktörleri analiz eder.
- 9.2.2. Yerleşme doku ve tiplerinin oluşumunda etkili olan faktörleri örneklerle açıklar.
 - a. Toplu ve dağınık yerleşmelerin oluşumunda etkili olan faktörlere yer verilir. b. Kır ve şehir yerleşmelerinin oluşumunda etkili olan faktörlere yer verilir.
- 9.2.3. Türkiye'de yerleşmelerin dağılışı etkileyen faktörleri örneklerle açıklar.

Türkiye'deki ilk yerleşme örneklerine (Göbeklitepe, Çatalhöyük, Alacahöyük) yer verilir.
- 9.4.1. İnsanların doğal çevreyi kullanma biçimlerini örneklerdir.
- 9.4.2. Doğal ortamda insan etkisiyle meydana gelen değişimleri sonuçları açısından değerlendirir.
 - a. Örnek olaylardan hareketle doğa-insan etkileşiminden kaynaklanan risklere değinilir.
 - b. İnsanların doğal ortam üzerinde gerçekleştirdikleri değişimlerde doğaya karşı duyarlı olmalarının gerekliliği vurgulanır.
- 10.2.10. Göçün mekansal etkilerini Türkiye'den örneklerle açıklar.
- 11.2.4. Şehirleri fonksiyonel özellikleri açısından karşılaştırır.
- 11.2.5. Şehirlerin küresel ve bölgesel etkilerini fonksiyonel açıdan yorumlar.
- 11.2.7. Türkiye'deki kır yerleşme tiplerini ayırt eder.
- 11.2.13. Türkiye'de uygulanan ekonomi politikalarını mekansal etkileri açısından değerlendirir.
- 12.2.2. Şehirleşme, göç ve sanayileşme ilişkisini toplumsal etkileri açısından yorumlar.
- 11.4.5. Arazi kullanımına ilişkin farklı uygulamaları çevre üzerindeki etkileri açısından değerlendirir (MEB, 2018).

Coğrafya öğretim programının amaçları ve öğrencilere aktarılması gereken kazanım listesi incelendiğinde mekanın incelenmesi, mekan ile insan arasındaki ilişkiyi inceleyen kazanımların varlığı görülmektedir. Coğrafya öğretim programında bulunan bu kazanımlar mekansal planlama konularıyla bağlantılıdır. Bu konular öğrenciye aktarılırken hangi

yöntem ve tekniklerin kullanıldığının bilinmesi gerekmektedir. Coğrafya öğretmenlerinin mekansal planlama algıları, mekansal planlamanın yeri hakkında görüşleri çalışma açısından oldukça önemlidir.

BÖLÜM II

İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Akdemir, İ., Çağlıyan, A., Dağlı, D. (2015) “Kentsel Planlamada Coğrafi Bilgi” adlı çalışmalarında şehir planlamasında coğrafi bilginin yerini ortaya koymaya çalışmışlardır. Şehir planlamayı dört bölüme ayırmışlardır. Bunlar; hazırlık, değerlendirme, planlama ve uygulama aşamalarıdır. Coğrafyacıların özellikle verilerin toplanıp düzenlenmesini içeren hazırlık aşamasında coğrafyacılar ihtiyaç olduğunu belirten yazarlar ikinci aşama olan değerlendirme aşamasında disiplinlerarası bir çalışmanın hakim olacağını bu nedenle coğrafyacıların disiplinler arasında köprü kurarak verileri daha anlaşılır kılabileceğini belirtmişlerdir.

Özşahin (2015) “Kent Planlaması ve Jeomorfoloji” adlı eserinde günümüzde yaşayan insanların yarısından fazlasının şehirlerde yaşadığını belirtip bu kent planlamasının önemine değinmiştir. Kent planlaması ile jeomorfoloji yani yer yüzü şekillerinin oluşum ve gelişimi arasındaki ilişkiyi derinlemesine inceleyen yazar jeomorfolojinin kentlerin gelişiminde belirleyici faktör olduğunu dile getirmiştir. Sürdürülebilir kent için jeomorfolojik çalışmaların gerekliliğinden bahsetmiştir.

Türkeş (1996) “Kent ve Bölge Planlamasında Topoğrafyaya Bağlı Yerel Rüzgarlar” adlı eserinde şehir planlamasında konut yerinin seçiminde topografya faktörlerinin hava sirkülasyonu ve dolaylı olarak ısınma sistemlerine etkisini irdelenmiştir. Yazar rüzgar yönlerinin bilinerek imar yapılması gerektiğini belirtmektedir.

Demiralp (2007) “Coğrafya Eğitiminde Materyaller ve 2005 Coğrafya Dersi Öğretim Programı” adlı eserinde değişen eğitim felsefesi ve yeni eğitim felsefesine göre düzenlenen coğrafya öğretim programını anlatmış öğrenciden, öğretmenden beklenen davranışların neler olduğunu belirtmiş; ders kitaplarındaki, kullanılacak materyallerdeki, okul ve sınıf ortamlarındaki değişiklikleri dile getirmiştir.

Turoğlu (2005) “Fiziksel Planlama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri” adlı makalesinde öncelikle fiziksel planlamanın ne olduğunu açıklamaktadır. Ardından planlama için gerekli olan verilerin düzenlenmesi ve değerlendirmesinde coğrafi bilgi sistemlerinin avantajlarından bahsetmiştir.

Yalçiner Ercoşkun & Sat (2004) “Coğrafi Bilgi Sistemlerinin Şehir Planlama Eğitimindeki Rolü” adlı makalelerinde gelişen teknolojiye ayak uydurmak ve planlama sürecinde doğru verilere ulaşip verileri kolay analiz edip değerlendirmeye fırsat veren coğrafi bilgi sistemlerinin önemine değinmişlerdir.

Üstündağ & Şengün (2011) “Türk İmar Mevzuatındaki Plan Türleri ve Fiziki Planlama – Coğrafya İlişkisi Üzerine Genel Bir Değerlendirme” adlı çalışmalarında imar planlarının yapılması safhasında coğrafyacıların görüş ve önerilerinin dikkate alınması gerektiğini belirtmiştir. Coğrafyacıların sahip olduğu gözlem, analiz ve sentez özelliklerinin yanı sıra analitik düşünme, harita bilgisi ve arazi üzerinde gözleme yatkın olmaları nedeniyle planlamada görev verilmesinin faydalı olacağı açıklanmıştır.

Karabulut (2012) “20. yy’da Coğrafi Düşüncede Meydana Gelen Değişimler” adlı makalesinde bilimlerin nasıl geliştiğinden, paradigmalardan bahsetmiş ardından coğrafya bilimindeki değişimleri açıklamıştır. Coğrafyadaki değişimleri 3 grup altında sınıflandırmıştır. Bunlar: insan-çevre ilişkisinden alansal farklılıklara yönelik, alansal farklılıklardan-mekansal analize yönelik, mekansal analizden–sosyal teoriye geçiştir.

Özşavli (2007) “I. Coğrafya Kongresinden Günümüze Türkiye’de Lisede Okutulan Coğrafya Dersi Müfredatında Yapılan Değişiklikler ve Ülkemizdeki İle Amerika Birleşik Devletlerindeki Coğrafya Öğretiminin Karşılaştırılması” adlı yüksek lisans tezinde ilk bölümünde Türkiye’deki coğrafya eğitimini inceleyen yazar ikinci bölümde ABD’deki coğrafyaya verilen değer ve coğrafya eğitimini tüm yönleriyle açıklamıştır. Ardından ülkemizdeki coğrafya eğitimi ile ABD’deki coğrafya eğitimini kıyaslamıştır.

Açıkalin & İrem Kab (2016) “Milli Eğitim Dergisinde yayınlanan Yaşamın İçinden Etkinliklerle Sosyal Bilimler Temelli Derslerin Öğretimi: Almanya, Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya Örnekleri” adlı çalışmalarında tarih ve coğrafya derslerinin öğretimini ve yapılan uygulamaları Japonya, ABD ve Almanya örnekleriyle incelemiştir. Türkiye’deki coğrafya eğitimiyle ABD’deki coğrafya öğretimi arasındaki benzerlik sayısı fazlayken ABD’de son sınıf öğrencileriyle yapılan çalışma olan Şehir Planlama Projesi çalışmaya ilham kaynağı olan yurt dışı örneklerindedir.

BÖLÜM IV

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, veri toplama aracının geliştirilmesi, çalışma grubu, verilerin toplanması, elde edilen verilerin analiz yöntemleri, geçerlilik ve güvenilirlik konuları üzerinde durulmuştur.

4.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma için öncelikle mekansal planlama konusuna yönelik literatür taraması yapılmıştır. Mekansal planlama konusuna yönelik çalışmalar incelenerek problem durumu tespit edilmiştir.

Araştırmada “Coğrafya Öğretmenlerinin Mekansal Planlamaya Yönelik Görüşleri”ni tespit etmek amacıyla nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmaya herkes tarafından kabul edilen bir tanım yapmak güçtür. Nitel araştırma kavramı “kültür analizi” “antropoloji” “durumsal çalışma” “yorumlayıcı araştırma” “eylem araştırması” “doğal araştırma” “betimsel araştırma” “kuram geliştirme” “içerik analizi” gibi benzer kavramları bir şemsiye altında toplamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Nitel araştırma, teori oluşturmayı temel alan bir anlayışla sosyal olguları bağlı bulundukları çevre içerisinde araştırmayı ve anlamayı ön plana alan bir yaklaşımdır (Yıldırım, 1999). Nitel araştırma yöntemleri sosyal bilimlerde her geçen gün daha fazla tercih edilen bir yöntem haline gelmektedir. Nicel yöntemlerde evrensel yasalar durağan birer olgu gibi düşünülürler. Fakat sosyal bir olgu olan insan ve eğitim gibi konular değişken, karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu nedenle genelleme yapmaktan çok olayı bütüncül bakış açısıyla yorumlamaya olanak sağlayan nitel araştırma yöntemleri araştırmada tercih edilmiştir. Tümdengelim

ilkesini kullanarak hipotez ve kuramdan yola çıkan nicel yöntem yerine, tümevarım ilkesini kullanan hipotez ve kurama varmaya çalışan nitel araştırma yöntemlerinin kullanılmasındaki amaç insan davranışını ve sosyal yaşamdaki değişim sürecini kendi bağlamı içinde ve bütüncül olarak anlamamızı sağlayacak zengin ve detaylı veriler sağlamasıdır. Glaser ve Strauss’a göre, ‘geleneksel teoriler’ gerçekleri hep aynı gözle görür ve bu nedenle sürekli bir değişim içinde olan sosyal olguları açıklamada yetersiz kalır (Yıldırım, 1999). İnsan ve toplumun değişken bir yapıda olması nedeniyle bu alanla ilgili olgu ve olayları incelerken genelleme yapmaktan çok anlamaya çalışmanın daha önemli olduğu görülmüştür (Karataş, 2015). Nitel araştırma yöntemleri ile elde edilen bilgiler pratiğe daha yakın ve açıklayıcı nitelikteki bilgiler olduğu için bu bilgilerin öğretmenler için daha kullanışlı ve anlamlı oldukları söylenebilir (Yıldırım, 1999).

4.2. Çalışma Grubu

Evren çalışma sonucunda genelleme yapılacak büyük gruptur. Örneklem ise tüm evren üzerinde çalışma yapmanın zorluğundan dolayı evreni temsil eden, evrenin sınırlı kısmına denir. Araştırmada evren Türkiye’de resmi ve özel kuruluşlarda çalışan tüm coğrafya öğretmenleridir. Araştırmanın örneklemini Van İlinde yer alan resmi ve özel kurumlarda çalışan 25 coğrafya öğretmenidir. Örneklem seçiminde seçkisiz olmayan uygun (kazara) örneklem seçim yöntemi kullanılmıştır. Uygun örnekleme seçimindeki amaç zaman, para ve işgücü açısından var olan sınırlılıklar nedeniyle örneklemin kolay ulaşılabilir ve uygulama yapılabilir olmasıdır (Büyüköztürk, 2012). Çalışma grubunun demografik özellikleri aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Tablo 1.

Coğrafya öğretmenlerinin cinsiyetine ait bilgiler

	Kadın	Erkek	Toplam
Sayı	8	17	25
Yüzde	32	68	100

Tablo 1’de de görüldüğü üzere çalışma grubunda yer alan coğrafya öğretmenlerinin 8 katılımcı ile %32’sini kadınlar 17 katılımcı ile %68’ini erkekler oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan kadın erkek oranları incelendiğinde erkek oranının fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 2.

Coğrafya öğretmenlerinin mesleklerindeki hizmet sürelerine ait bilgiler

Hizmet Süresi	Sayı	Yüzde (%)
0-5 yıl	12	48
6-10 yıl	9	36
11-15 yıl	2	8
16-20 yıl	2	8
21 yıl ve daha fazla	0	0

Tablo 2’de de görüldüğü gibi katılımcıların mesleki hizmet sürelerine göre incelediğimizde %48’i (12) 0-5 yıla kadar hizmet süresine sahipken, %36’sı (9) 6-10 yıllık hizmet süresi, %8’i (2) 11-15 yıllık hizmet süresi, %8i (2) 16-20 yıllık hizmet süresi ne sahip katılımcılardır.

Tablo 3.

Coğrafya öğretmenlerinin öğrenim düzeylerine ait bilgiler

Öğrenim Düzeyi	Sayı	Yüzde (%)
Lisans	20	80
Yüksek Lisans	5	20
Doktora	0	0

Tablo 4’te de görüldüğü gibi araştırmaya katılan katılımcıların öğrenim düzeyi %80’lik oran ile lisans seviyesindedir. %20’lik orana sahip 5 adet katılımcı yüksek lisans mezunudur.

4.3. Veri Toplama Aracı

Nitel araştırma, disiplinler arası bütüncül bir bakış açısını esas alarak, araştırma problemini yorumlayıcı bir yaklaşımla incelemeyi benimseyen bir yöntemdir (Karataş, 2015). Coğrafya öğretmenlerinin mekansal planlama konularına ait görüşlerine ulaşabilmek için yedi adet açık uçlu sorudan oluşan bir görüş formu hazırlanmıştır (Ek-1). Görüş formunun ilk bölümünde çalışmaya katılan öğretmenlere demografik sorular sorulmuş ikinci bölümde mekansal planlamaya ait sorular sorulmuştur. Soruların dilinin açık ve anlaşılır olmasına özen gösterilmiştir. Soruların yalnızca bir özellik ölçmesine önem verilmiştir. Katılımcıların sorulara kısa cevaplar vermeleri soru köküne yapılan eklemelerle

azaltılmaya çalışılmıştır. Katılımcıların düşüncelerini yazmaları için yeterli boşluk bırakılmıştır. Soruların tümü katılımcıların araştırma konusuna ait düşüncelerine ulaşmak amacıyla hazırlanmıştır. Katılımcıların özel hayatlarına yönelik veya katılımcıların yanıtlamaktan çekinecekleri soru bulunmamaktadır. Hazırlanan soruların geçerliliği için 2 uzman görüşü alınmıştır. Alan uzmanlarının görüşleri doğrultusunda veri toplama aracına son şekli verilmiştir, bazı maddeler ölçme aracından çıkartılmış, bazı maddeler ise değiştirilerek verilmiştir.

4.4. Araştırmanın Güvenilirlik ve Geçerliliği

Bilimsel araştırmalarda veri toplama aracının güvenilirlik ve geçerlilik özelliklerine dikkat edilmesi gerekmektedir. “Sonuçların inandırıcılığı, bilimsel araştırmanın en önemli ölçütlerinden biri olarak kabul edilir. Geçerlik ve güvenilirlik bu açıdan araştırmalarda en yaygın kullanılan iki ölçüttür (Başkale, 2016). Okuyucunun araştırmayı dikkate alması için güvenilirlik geçerlilik bilgilerinin verilmesi gerekmektedir. Fakat nitel araştırmalarda nicel araştırmalar gibi güvenilirlik ve geçerlilik kavramlarını sayısal olarak ifade etmek çok mümkün olmamaktadır. Her şeyden önce nitel araştırma daha çok bir olgunun “varlığına ve anlamına” yönelirken, nicel araştırma bir olgunun “ne derece var olduğuna” yönelmektedir. Yani nitel araştırma araştırılan olgu ve olayların niteliğini ön plana çıkarırken nicel araştırma “sayısal özellikleri” ön plana çıkarır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Nicel araştırmalarda kullanılan geçerlik ve güvenilirlik ifadelerinin yerine nitel araştırmalarda inanılabilirlik, sonuçların doğruluğu ve araştırmacının yetkinliği gibi ifadelerden bahsetmek daha doğru olur (Krefting’den aktaran Başkale, 2016). Geçerlilik araştırmanın doğruluğunu, inandırıcılığını ve aktarılabilirliğini konu almaktadır. Araştırmanın geçerliliğinin yani inandırıcılık ve aktarılabilirlik özelliklerini sınamak için uzman görüşü ve meslektaş teyidi alınmıştır. Yıldırım ve Şimşek geçerlilik hakkında “Araştırmacının sürekli olarak kendisini ve süreci eleştirel bir gözle sorgulaması ve denetlemesi beklenir. Çalışmadaki kontrollerin nasıl yapıldığı konusunda açıklamalar okuyucuyu tatmin edecek şekilde açık ve net olmalıdır.” demiştir. Veri toplama aracındaki maddelerin uzman görüşünün de görüşü ve meslektaş teyidi ile açık, net ve anlaşılır olduğu düşünülmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Güvenilirlik çalışmanın benzer koşullarda benzer kişileri tekrar uygulanması durumunda benzer sonuçların alınabilme durumudur. Marvasti güvenilirliği bir araştırmadan elde edilen sonuçların farklı araştırmacılar tarafından da elde edilebilmesi şeklinde tanımlamıştır (Yıldırım, 2010). Nitel

araştırmalarda güvenilirlik nicel araştırmadan oldukça farklıdır. Çünkü insan yapısı gereği durağan değildir. Fikirleri sürekli değişme içerisinde. Nitel araştırmaya yöneltilen en önemli eleştirilerden birisi özellikle güvenilirlik konusunda nicel araştırmalarda olduğu gibi yaygın olarak kullanılan tanımların yöntemlerin ve testlerin olmayışıdır (Karataş, 2015). Başkale’ye göre nitel araştırmalarda güvenilirliği sağlamak için yapılabilecek yöntemler literatür taraması, bir başka araştırmacının süreç ve sonuçları incelemesi ve araştırma süreçlerinin ayrıntılı tanıtılması ile mümkün olmaktadır (Baskale, 2016). Bu nedenle çalışmanın güvenilirliğini artırmak için başka bir araştırmacıya araştırma süreçleri ayrıntılı bir şekilde tanıtılarak araştırmayı incelemesi istenmiştir. Araştırmacı yapılan çalışma ile aynı sonuçlara varmıştır. Son olarak bir nitel araştırma olan “Coğrafya Öğretmenlerinin Mekansal Planlamaya Yönelik Görüşleri” adlı çalışmada araştırmanın kalitesini artırmak için katılımcı teyidi alınmıştır, sonuçlar ayrıntılı bir şekilde betimlenmiştir, eş denetleme (uzman incelemesi) yapılmıştır, katılımcıların yanıtlarından doğrudan alıntılar sunmuştur, veri aracında tekrarlı sorular sorulmuştur.

4.5. Verilerin Toplanması

Araştırmada veri toplama açık uçlu yedi adet sorudan oluşan görüş formu vasıtasıyla yapılmıştır. Araştırmacı coğrafya öğretmenlerine öncelikle kendini ve araştırmasını tanıtmış elde edilen bilgilerin yalnızca bilimsel amaçlarla tez çalışmasında kullanılacağını ifade ederek katılımcıların objektif bir şekilde soruları yanıtlamasını istemiştir. Katılımcıların ölçme aracında yer alan soruları yanıtlamaları için yeterli süre verilmiştir. Verilerin toplanması toplam 45 günlük bir süreye tekabül etmiştir. Araştırma kapsamında 25 coğrafya öğretmenine görüş formu uygulanmıştır.

4.6. Verilerin Analizi

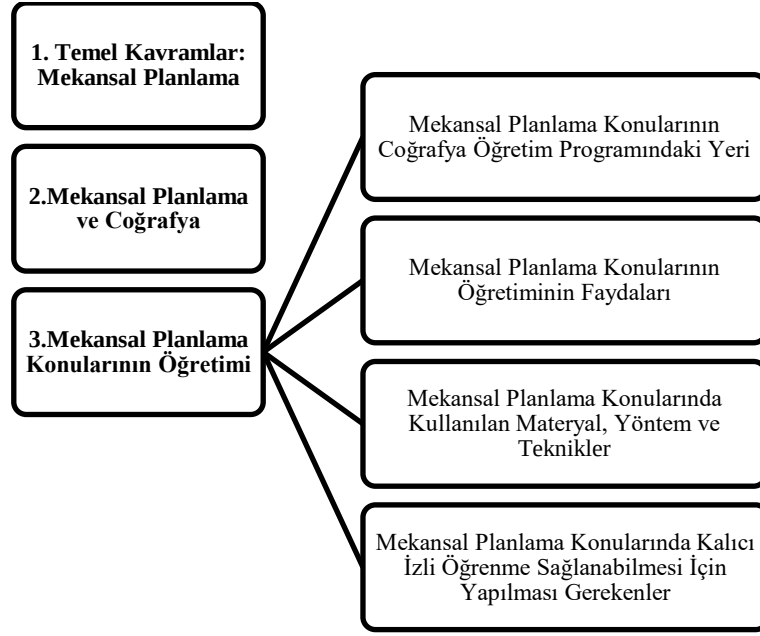
Nitel çalışmalarda veri toplama aracı sonucunda elde edilen verilerin yorumlanması en zor aşamalardan birisidir. Görüş formu sonucunda elde edilen verileri analiz etmek için betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analiz, çeşitli veri toplama teknikleri ile elde edilmiş verilerin daha önceden belirlenmiş temalara göre özetlenmesi ve yorumlanmasını içeren bir nitel veri analiz türüdür (Özdemir, 2011). Betimsel analizlerde, görüşülen ya da gözlenen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilir. Bu analiz türünde temel amaç elde edilmiş olan

bulguların okuyucuya özetlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde sunulmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Araştırmada gizliliği sağlamak amacıyla öğretmenlerden isim soy isim sorulmamıştır. Fakat alıntılama yaparken aynı katılımcıların belli olabilmesi için her bir ölçme aracına kod verilmiştir. Katılımcıları sıralamak için her bir katılımcıya “K” ifadesi verilmiştir. Tüm katılımcılar K-1’den K-25’e kadar kodlanarak sıralanmıştır. Doğrudan alıntı yapılırken katılımcılara verilen kodlar kullanılmıştır.

BÖLÜM V

BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

Bu bölümde araştırmaya katılan coğrafya öğretmenlerinin yedi sorudan oluşan görüş formuna vermiş oldukları yanıtlar incelenip yorumlanacaktır. Çalışma nitel bir çalışma olduğu için nitel analiz yöntemlerinden betimsel analiz yöntemi kullanılacaktır. “Nitel veri analizi, araştırmacının verileri düzenlediği, analiz birimlerine ayırdığı, sentezlediği, biçimleri ortaya çıkardığı, önemli değişkenleri keşfettiği ve hangi bilgileri rapora yansıtacağına karar verdiği bir süreçtir (Bogdan ve Biklen’de aktaran Özdemir, 2011). Betimsel analiz ise nitel veri araçları ile elde edilen verilerin önceden belirlenmiş temalara göre yorumlanmasıdır. Elde edilen veriler üç tema altında gruplandırılmıştır. Bu temalar Temel kavramlar: Mekansal planlama, Mekansal planlama ve coğrafya, Mekansal planlama konularının öğretimi şeklindedir. Mekansal planlama konularının öğretimi adlı tema kendi içerisinde dört alt temadan oluşmaktadır. Bunlar: Mekansal planlama konularının coğrafya öğretim programındaki yeri, Mekansal planlama konularının öğretiminin faydaları, Mekansal planlama konularında kullanılan materyal, yöntem ve teknikler, Mekansal planlama konularında kalıcı izli öğrenme sağlanabilmesi için yapılması gerekenlerdir. Öğretmenlerin verdikleri yanıtlara göre ortaya çıkan içerik şekil 1’de belirlenen temalara ayrılarak değerlendirilmiştir.

Şekil 1. Temalar listesi

5.1. Temel Kavramlar: Mekansal Planlama

Görüş formunda yer alan birinci soru ile (Mekansal planlamayı nasıl tanımlarsınız?) katılımcıların bu temaya ait düşüncelerini ölçmek amaçlamıştır. Mekan kavramı coğrafya biliminin temel kavramlarından birisidir. Araştırmanın temelini oluşturan mekansal planlama teriminin doğru anlaşılması için öğretmenlerin mekansal planlamayı nasıl tanımladıklarının öğrenilmesi amacıyla bu soru sorulmuştur. Katılımcıların mekansal planlama kavramı içerisindeki mekana yükledikleri anlama bakıldığında büyük oranda Tümertekin'in kullandığı mekan kavramına yakın tanımların yapıldığı görülmektedir. Araştırmaya katılan coğrafya öğretmenleri mekansal planlamanın tanımı hakkında birbirlerine benzer tanımlamalar yapmışlardır. Mekansal planlamayı mekanın düzenlemesi şeklinde ifade eden genel bir algı mevcuttur.

K-20 kodlu katılımcı “Mekan coğrafyanın uygulama alanıdır. Mekansal planlama insanların yaşam alanlarını eldeki veriler doğrultusunda daha yaşanılabilir hale getirmesidir.” şeklinde bu soruyu yanıtlamıştır.

K-10 kodlu katılımcı “Mekansal planlama yerleşim alanlarının düzenli olması için yapılan çalışmaları kapsar.” şeklinde bu soruyu yanıtlamıştır.

K-4 kodlu katılımcı “Mekanın doğru kullanılması için gereken tüm çalışmalara mekansal planlama denir.” şeklinde birinci soruyu cevaplamıştır.

Bazı katılımcılar mekansal planlama tanımında sürdürülebilirlik kavramına dikkat çekmiştir.

K-1 kodlu katılımcı “Mekanın doğal ve beşeri unsurlarının sürdürülebilir kullanımı için onu etkin, doğru, bilimsel yöntemlerle yönetmeye mekansal planlama denir.” şeklinde tanımlamıştır.

K-7 kodlu katılımcı ise “Mekandaki kaynakların sürdürülebilir şekilde organize edilmesine mekansal planlama denir” şeklinde tanımlamıştır.

Katılımcılardan bazıları ise mekansal planlama kavramını yerleşme veya dar anlamda şehir planlaması şeklinde görerek tanımlamalarını bu yönde yapmıştır.

K-14 kodlu katılımcı ise “Mekansal planlama bir bölgede ihtiyaçlar doğrultusunda sürdürülebilirlik temeline dayalı şehircilik çalışmalarıdır.” şeklinde bu soruyu yanıtlamıştır.

K-10 kodlu katılımcı “Mekansal Planlama şehir planlamasıdır, yerleşim yerlerinin düzenli olması için yapılan çalışmaları kapsar.” şeklinde mekansal planlama kavramlarını tanımlayarak mekansal planlama terimini daha çok yerleşme alanlarını planlaması ve dar anlamda şehir planlama olarak görmüştür.

5.2. Mekansal Planlama ve Coğrafya

Mekansal planlama ve coğrafya adlı tema katılımcıların mekansal planlama konularının coğrafya dersi içerisindeki yeri hakkındaki görüşleri ile coğrafya biliminin mekansal planlama konularıyla ilgilenmesinin nedenleri hakkında katılımcıların görüşlerinin yer aldığı temadır. Bu tema hakkında verilere ulaşmak için görüş formunda yer alan ikinci soru (Coğrafya bilimi mekansal planlama konularıyla neden ilgilenmektedir?) ile üçüncü soru (Mekansal planlamayla ilgili kazanımlar hangi konular içerisinde gösterilmektedir?) hazırlanmıştır.

Coğrafya biliminin mekansal planlama konularıyla ilgilenmesinin nedenleri hakkında katılımcılar coğrafyanın doğa ile insan arasındaki ilişkiyi inceleyen bilim olduğu için insanın yaşam alanları olan mekanların ve mekanın planlanmasının temel konulardan biri olduğunu ileri sürmüşlerdir.

K-21 kodlu katılımcı “Coğrafya doğal ortam ile insan arasındaki karşılıklı etkileşimi incelediği için ikisinin kesişim yeri olan mekanın planlanması coğrafyanın konularından birini oluşturmaktadır.” şeklinde bu soruyu yanıtlamıştır.

K-1 kodlu katılımcı “Coğrafya doğa ve insan etkileşimidir. İnsan yaşadığı mekandan bağımsız değildir. İnşa ettiği meskenden ekonomik faaliyetine, kültürüne kadar hep mekandan etkilenip mekanı etkilemiştir. Bu yüzden mekana olan insan etkisini en iyi coğrafya anlatabilir.” şeklinde ifade etmiştir.

Bazı katılımcılar mekansal planlama sürecinde veri toplama aşamasında özellikle coğrafyacılar büyük görevlerin düştüğünü belirtmiştir. Bunlara örnek olarak;

K-14 kodlu katılımcı “Mekansal planlamada yer seçimi yapılırken yerin jeolojik yapısı, iklimi, yerin şekilleri, ulaşım vb. konular tamamen coğrafya bilimini ilgilendiren konulardır. Dolayısıyla sağlıklı yer seçiminin yapılması ve planlanması için coğrafya bilimine ihtiyaç vardır.”,

K-17 kodlu katılımcı “Mekansal planlama yapılabilmesi için mekana ait verilerin teminine ihtiyaç vardır, veri temini görevi coğrafyaya düşmektedir.”,

K-6 kodlu katılımcı “Mekanın özelliklerinin bilinmesi planlama yapmada ön koşuldur. Bu nedenle mekansal planlama yapmak için coğrafi bilgi olması şarttır.” şeklinde ifade etmiştir.

K-18 kodlu katılımcı ise “Mekansal planlamalar haritalar ile yapılır. Haritaları doğru yorumlayabilmek için coğrafya bilimine ihtiyaç vardır.” şeklinde yanıtlayarak coğrafi bilginin dağılışını veren haritalar sayesinde planlama ve coğrafya arasında ilişki olduğunu belirtmiştir.

5.3. Mekansal Planlama Konularının Öğretimi

Bu temayı ölçmek için katılımcılara mekansal planlama konularının coğrafya öğretim programındaki yeri, öğretiminin faydaları, mevcut konuları öğretirken nasıl bir yol izledikleri yani hangi yöntem teknik ve materyalleri kullandıkları ve kalıcı izli öğrenme için katılımcıların önerilerini içermektedir. Mekansal planlama konularının öğretimi adlı tema kendi içerisinde dört alt temadan oluşmaktadır. Bunlar: Mekansal planlama konularının coğrafya öğretim programındaki yeri, Mekansal planlama konularının öğretiminin faydaları, Mekansal planlama konularında kullanılan materyal, yöntem ve

teknikler, Mekansal planlama konularında kalıcı izli öğrenme sağlanabilmesi için yapılması gerekenlerdir.

5.3.1. Mekansal Planlama Konularının Coğrafya Öğretim Programındaki Yeri

Mekanın planlanması uzun bir süreçtir. Bu süreç içerisinde coğrafyacılar belirli görevler, sorumluluklar düşmektedir. Bu nedenle verilen coğrafya derslerinde mekanın analizi ve mekana yönelik kararlar vermeyi içeren mekansal planlamaya yönelik konuların bulunması gerekmektedir. Bu tema altında mekansal planlama konularının öğretim programındaki yeri hakkında coğrafya öğretmenlerinin görüşleri belirtilecektir. Görüş formunda yer alan üçüncü soru olan, “Mekansal planlamayla ilgili kazanımlar hangi konular içerisinde gösterilmektedir?” bu amaçla hazırlanmış bir sorudur. Katılımcıların verdikleri cevaplar incelendiğinde coğrafya öğretmenleri mekansal planlama konularının coğrafya dersi konuları içerisindeki yeri konusunda bir çok farklı görüş belirtmişlerdir. Bazı katılımcılar mekanın planlanmasını sadece mekanın fiziki özelliklerinin incelenmesi olarak görerek fiziki coğrafya konularına dahil etmişler, bazıları ise beşeri konular arasına dahil etmişlerdir. Çoğunlukla katılımcıların verdiği cevaplarda mekanın planlanmasına yönelik konuların insan-doğa etkileşimini konu alan ünitelerde yer aldığını belirtilmiştir. Katılımcılar ortaöğretim coğrafya dersi içerisinde şehirselleşme ve kırsal yerleşmeler, göçün mekansal etkileri, doğa ve insan etkileşimi, arazi kullanımı ve çevre toplum öğrenme alanında yer alan afetler konularında mekansal planlamaya ait çalışmaların yer aldığını belirtmişlerdir.

5.3.2. Mekansal Planlama Konularının Öğretiminin Faydaları

Bu alt temayı ölçmek için katılımcılara görüş formunda yer alan dördüncü soru (Mekansal planlama konularının öğrencilere öğretilmesinin olumlu yönleri nelerdir?) ve beşinci soru (Mekansal planlama konularının öğretilmesi öğrenciye günlük hayatta ne gibi avantajlar sağlar?) yöneltilmiştir. Katılımcıların yanıtları incelendiğinde mekansal planlama konularının öğretilmesinin olumlu yönleri olarak öğrencilere bir çok beceri ve değer katacağı yönünde olmuştur.

K-14 kodlu yarışmacı “Mekansal planlama konularının öğretilmesiyle öğrencilerin harita becerileri gelişecektir.”,

K-17 kodlu katılımcı “Coğrafi düşünme ve coğrafi sorgulama becerisi gelişir.”,

K-4 kodlu katılımcı “Öğrenci mekan kavramını daha kolay öğrenir. Mekan üzerinde planlama yaparak problem çözme, analitik düşünme becerileri gelişecektir.”,

K-15 kodlu katılımcı “Öğrencinin karar verme becerisini geliştirir. Mekansal planlamada kullanılan harita incelemeleriyle de öğrencilerin harita becerilerini geliştirir.” şeklinde yanıtlamıştır.

Katılımcıların bazıları mekansal planlama konularının öğretilmesiyle öğrencilere bazı değer ve tutumların da kazandırılacağını belirtmiştir.

K-8 kodlu katılımcı “Öğrencilerde çevre koruma bilinci oluşur.” şeklinde yanıtlamışlardır.

Katılımcılar mekansal planlama konularının öğrenciye günlük hayatta sağlayacağı faydalar konusunda yaşadığı mekanı daha fazla tanıyabileceği ve yaşadığı mekandaki problemleri keşfederek farkındalık seviyesinin artacağını belirtmişlerdir. Buna ek olarak mekansal planlama konularının öğrenciye çevre bilinci kazanma ve çevresel riskleri fark etme konularında öğrenciye bilinç kazandıracağı da katılımcılar tarafından ifade edilmiştir.

K-12 kodlu katılımcı “Mekan hakkında farkındalık kazanır.”,

K-2 kodlu katılımcı “Mekansal planlamayı bilmek çevrelerinde olup biten insan faaliyetlerini sorgulayıp inceleme imkanını öğrencilere verir.”,

K-20 kodlu katılımcı ise “Mekandaki problemleri kendi fark edebilir.” şeklinde ifade etmiştir.

5.3.3. Mekansal Planlama Konularında Kullanılan Materyal, Yöntem ve Teknikler

Bu alt temayı ölçmek için görüş formundayer alan altıncı soru (Mekansal planlamaya ait konuların öğretimi sırasında hangi yöntem teknik ve materyalleri kullanıyorsunuz?) kullanılmıştır. Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlar incelendiğinde katılımcıların çoğu mekansal planlama konularının öğretiminde öğrenciyi aktif kılacak öğretim yöntem ve tekniklerini kullandıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcılar öğrenciye daha fazla görsel sunulmasının gerekliliğini belirtmişlerdir. Katılımcılar 2005 yılında geçilen ilerlemecilik felsefesi ve yapılandırmacılık yaklaşımına uygun olarak öğrencinin dersin işlenişi ve ölçme sürecinde de aktif rol aldıkları 5E, tartışma, örnek olay, münazara, beyin fırtınası gibi yöntem teknikleri kullandıklarını ifade etmişlerdir. Öğrenciyi araştırma ve incelemeye itecek öğrenme stratejileri kullanılması gerektiğini ifade etmişlerdir.

K-5 kodlu katılımcı “Düz anlatım yöntemi ve soru cevap tekniğini kullanıyorum.”,

K-18 kodlu katılımcı "Öğrenciye yaşadığı mekanı sorgulatabilecek her türlü yöntem ve tekniği kullanabilirim.",

K-21 kodlu katılımcı "Öğrenciyi aktif hale getirebilecek her yöntem uygundur." şeklinde ifade etmişlerdir.

Katılımcılar mekansal planlama konusunun öğretiminde okulun fiziki yapısına uygun olarak ulaşılması kolay olan materyalleri kullandıklarını belirtmişlerdir. Katılımcılar mekansal planlama konularının öğretimde ders materyali seçiminde ağırlıklı olarak çeşitli haritalar, uydu görüntüleri, google maps sitesinden elde edilen görüntüler, videolar ve ders kitaplarını seçtiklerini belirtmişlerdir. Katılımcılardan bazıları ise ders esnasında sınıflarda FATİH Projesiyle bulunan etkileşimli tahtaları kullandıklarını belirtmişlerdir.

Katılımcıların bazıları mekansal planlama konularının öğretiminde CBS programını kullandığını belirtmiştir. Coğrafya biliminde meydana gelen yeniliklerden biri olan CBS sayesinde mekana ait verilerin analizi kolaylaşmaktadır. CBS sayesinde mekana ait veriler düzenlenip arasındaki ilişkiler daha kolay farkedilebilmektedir. Bu da mekansal planlamada mekan hakkında doğru yargılara ulaşmak için önemlidir. CBS'nin coğrafya öğretiminde daha yaygın bir şekilde kullanılması istenilen bir durumdur.

5.3.4.Mekansal Planlama Konularında Kalıcı İzli Öğrenme Sağlanabilmesi İçin Yapılması Gerekenler

Coğrafya öğretmenlerine ölçme aracıda yer alan yedinci soru (Mekansal planlamaya yönelik konuların öğretiminde kalıcı izli öğrenme sağlamak için önerileriniz nelerdir?) vasıtasıyla mekansal planlama konularının kalıcı izli bir şekilde öğretimi için yapılması gerekenler sorulmuştur. Katılımcılardan çoğu sınıf ortamında öğrenciyi öğrenmeye dahil etmenin gerekliliğinden bahsetmişlerdir.

K-9 kodlu katılımcı "Öğrencilerin yaparak yaşayarak, etkin katılım sağlanarak öğretilmesi ile kalıcı izli öğrenme sağlanabilir." şeklinde ifade etmiştir.

K-3 kodlu katılımcı "Öğrenci ders ortamında aktif hale getirilmelidir. Mekan konusunda kararlar vermesi teşvik edilmelidir." şeklinde belirtmiştir.

Katılımcıların bir çoğu ise mekansal planlama konusunun öğretiminde başarının yakalanması için arazi çalışmaları, gezi gözlem çalışmalarına ağırlık verilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

K-12 kodlu katılımcı “Öğrencinin bilgiyi unutmaması için bilgiyi hayat ürünü haline getirmesi gerekir, bu da arazi çalışmalarıyla mümkündür.”

K-11 kodlu katılımcı ise “Kalıcı izli öğrenme sağlamak için arazi çalışmaları yapılabilir, öğrenci yanlış kullanımları yerinde görse daha kalıcı öğrenme gerçekleşmiş olur.” şeklinde ifade ederek arazi çalışmasının öneminden bahsetmişlerdir.

Katılımcılardan bazıları ise mekansal planlama konularının öğretiminde örnek olay yönteminin kullanılmasının gerekliliğinden bahsetmişlerdir. Öğrenme ortamına gerçek hayattan bolca örneğin getirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

K-21 kodlu katılımcı “Örnek olay yöntemi ya da medya okumaları kullanılarak yanlış arazi kullanımları öğrencilere gösterilmelidir.” şeklinde belirtmiştir.

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde beşinci bölümde yer alan bulgular doğrultusunda araştırmada elde edilen sonuçlar ile mekansal planlama konusunun öğretim programındaki yeri ve öğretimine dair öneriler yer almaktadır.

Bu araştırmada coğrafya öğretmenlerinin, coğrafya derslerinde mekansal planlama konularının yer alması ve öğretilmesine ilişkin görüşleri incelenmiştir. Araştırmada “Coğrafya Öğretmenlerinin Mekansal Planlamaya Yönelik Görüşleri”ni tespit etmek amacıyla nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak görüş formu oluşturulmuştur. Görüş formunun ilk bölümünde çalışmaya katılan öğretmenlere demografik sorular sorulmuş ikinci bölümde mekansal planlamaya ait sorular sorulmuştur. Araştırma kapsamında 25 coğrafya öğretmenine görüş formu uygulanmıştır. Görüş formu sonucunda elde edilen verileri yorumlamak için önceden belirlenmiş temalar kullanılarak betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır.

6.1. Sonuçlar

Araştırma sonucunda elde edilen sonuçlar aşağıda özetlenerek verilmiştir.

6.1.1. Coğrafya Öğretmenlerinin Mekansal Planlama Tanımlarına Yönelik Sonuçlar

Coğrafya öğretmenlerinin mekansal planlama hakkındaki görüşlerine ulaşabilmek için hazırlanmış olan görüş formundaki birinci soru “Mekansal planlamayı nasıl tanımlarsınız?” sorusudur. Bu soru ile coğrafya öğretmenlerinin mekansal planlama

terimini tanımlamaları istenmiştir. Mekansal planlama, coğrafya biliminde temel kavramlardan birisi olan mekan kavramını da içine alan bir terimdir. Mekanın bir çok tanımı olmakla birlikte daha önce de bahsedildiği gibi her bilim mekanı farklı biçimlerde tanımlamıştır. Bu tanımlar içerisinde belki de coğrafya bilimine en çok yakışan tanım Tümertekin'in mekan tanımıdır. Tümertekin mekanı “Mekan insanın yaşayabildiği, bütün faaliyetlerinin gerçekleştirildiği, tüm deneyimlerinin yaşandığı yerdir.” şeklinde ifade etmiştir (Tümertekin, 2010). Görüş formundaki yanıtlar incelendiğinde coğrafya öğretmenlerinin daha çok Tümertekin'in mekan algısıyla benzer tanımlar yaptığı görülmüştür. Mekansal planlama kavramının tanımında coğrafya öğretmenleri daha çok mekansal planlama mekanın düzenlenmesidir, şeklinde tanım yapmışlardır. Katılımcılar mekanın planlanmasında mekandaki doğal ve beşeri unsurların göz önünde tutulması gerektiğini ifade etmişlerdir. Doğa ve insan arasındaki etkilişimi inceleyen coğrafyacıların tanımlarında mekana ve mekanın planlanmasına coğrafi açıdan bakmaları beklenen bir durumdur.

Mekansal planlama ve şehir planlaması en çok karıştırılan kavramlardandır. Halbuki şehir planlamasının kapsamı mekan planlanamaya göre daha dardır mekan sadece şehirlerle sınırlandırılmamalıdır. Araştırmaya katılan coğrafya öğretmenlerinden bazıları da bu iki kavramı birbirlerine karıştırmışlardır. “Mekansal Planlama şehir planlamasıdır, yerleşim yerlerinin düzenli olması için yapılan çalışmaları kapsar.” şeklinde tanımlar yaparak katılımcılar iki kavram arasında kararsız kaldıklarını göstermişlerdir. Mekansal planlamayı şehir planlamasıyla karıştırmak mekansal planlamanın perspektifini daraltmaktır. Buna ek olarak coğrafya öğretmenlerinin mekansal planlama tanımında sürdürülebilirlik kavramı çokça yer almaktadır. Sürdülebilirlik, bugünün ihtiyaçlarını, gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme olanaklarından ödün vermeksizin karşılamaktır (Özcan, 2007). Günümüzde de adı sıkça duyulan sürdürülebilir kentleşme, ekolojik temele dayalı mekan yönetimi gibi kavramlar, katılımcıların mekansal planlama tanımlarında da kendisini göstermiştir. İnsan ve doğanın birbirlerini olumsuz etkilemeden gelişmelerini kapsayan sürdürülebilirlik kavramının mekansal planlama tanımlarında yer alması coğrafya öğretmenlerinin mekansal planlama kavramına bir mimar, mühendis gibi değil de bir coğrafyacı gibi düşündüklerinin göstergesidir.

6.1.2. Coğrafya Biliminin Mekansal Planlama Konularıyla İlgilenmesinin Nedenleri Hakkında Coğrafya Öğretmenlerinin Görüşleri

Coğrafya bilimi doğal veya beşeri unsurların dünya üzerindeki dağılışlarına ve bu dağılıшта etkili olan unsura dikkat çeken bir bilimdir. Bu nedende mekan coğrafya bilimi için çok önemlidir. Mekanın değişimi sürekli. Bu değişimdeki insan etkisi günümüzde hissedilir derecede artmıştır. Mekanın planlaması yani mekanın özellikleri göz önünde bulundurularak düzenlenmesi coğrafya bilimi açısından önemlidir. Mekanın planlama gerekliliği göz önünde bulundurulduğunda mekana ait doğal ve beşeri unsurlar ile bu unsurlar arasındaki etkileşimi inceleyen coğrafya, mekanın planlanması sürecinde önemli bir etkiye sahiptir. Elde edilen veriler analiz edildiğinde coğrafya öğretmenleri coğrafya biliminin mekansal planlama konularıyla ilgilenmesi gerektiğini açıkça dile getirmişlerdir. Katılımcılar mekansal planlama konusunun coğrafya biliminin temel kavramlarından olan mekanı ele aldığı için coğrafya biliminin inceleme alanına girdiğine dikkat çekmek istemişlerdir. Bazı katılımcılar mekansal planlama sürecinde karar verme aşamasında mekana ait unsurların doğru anlaşılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu nedenle mekanın kapasitesinin doğru anlaşılabilmesi için coğrafi incelemelere ihtiyaç olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcılar özellikle planlama aşamalarındaki veri temini sürecinde coğrafya bilimine büyük görevlerin düştüğünü, mekana ait doğal ve beşeri verilerin planlama sürecinde önemli bir girdi olduğu söylemişlerdir. Planlama sürecinde elde edilen verileri doğru yorumlamak planlamanın sağlıklı sonuçlar doğurması açısından önemlidir. Tüm bilimler bu verileri kendi bakış açısına göre yorumlamaktadır. Coğrafya insan ve doğa arasındaki etkileşimi incelediği için mekansal planlama için önemli olan iki unsuru ve bunların sağlıklı gelişimi için uygun karar verebilecek bir bilimdir. Katılımcılar da görüş formunda bu görüşü destekler bir biçimde elde edilen verileri en iyi analiz edip değerlendirecek bilimin coğrafya olduğunu düşünmektedirler. Mekansal planlama sürecinde coğrafyacılar planlama öncesi mekana ait verilerin temini ve yorumlanması aşamasında önemli görevler düştüğünü eklemişlerdir.

6.1.3. Coğrafya Öğretmenlerinin Mekansal Planlama Konularının Öğretimi Hakkındaki Görüşleri

Mekansal planlama konularının coğrafya öğretim programında hangi öğrenme alanı ve üniteler içerisinde yer aldığı hakkında coğrafya öğretmenlerinin görüşlerine ulaşmak için görüş formunda yer alan üçüncü soru olan “Mekansal planlamayla ilgili kazanımlar hangi konular içerisinde gösterilmektedir?” katılımcılara sorulmuştur. Coğrafya öğretim programı ve Talim Terbiye Kurulu onaylı coğrafya dersi kaynak kitapları incelenmiştir.

Doğa ve insan etkileşimi, yerleşmelerde yer seçimini etkileyen faktörler, arazi kullanımına farklı örnekler gibi konularda mekansal planlamaya değinilmektedir. Katılımcılar da bu soruya benzer yanıtlar vererek coğrafya öğretim programı içerisinde mekansal planlamaya ait konularına daha çok doğa insan etkileşimi ve yerleşme konularında değinildiğini belirtmişlerdir. Bu katılımcıların öğretim programına hakimiyetlerini göstermektedir.

Mekansal planlama konularının öğretiminin öğrencilere gibi olumlu yanları olduğuna dair öğretmen görüşlerine ulaşmak için görüş formunda yer alan dördüncü soru olan “Mekansal planlama konularının öğrencilere öğretilmesinin olumlu yönleri nelerdir?” katılımcılara sorulmuştur. Katılımcılar mekansal planlamaya ait konularının öğretiminin önemli olduğunu belirtmişlerdir. Bu konuların öğretimiyle öğrencilerin mekan kavramını daha iyi öğreneceklerini belirtmişlerdir. Öğrenci mekan üzerindeki unsurların planlanmasını yaparak mekanı oluşturan unsurları daha kolay öğrenecektir. Öğrendiği bilgileri çevresine uygulayabilecek böylelikle konunun uygulanabilirliğini görerek derse olan ilgisi artabilecektir. Kazanımlar, öğrencilere kazandırılması planlanan bilgi beceri değer ve tutumlardır. Mekansal planlama konusu ile birçok beceri, değer ve tutum öğrencilere kazandırılabilir. Görüş formunda elde edilen verilere göre katılımcılar mekansal planlama konularının öğrencilere harita becerileri, coğrafi sorgulama becerileri gibi coğrafi beceriler katarken karar verme becerisi kazandırdıklarını belirtmişlerdir. Buna ek olarak çevreyi koruma konusunda duyarlılık, mekandaki problemler konusunda farkındalık ve sorumluluk bilincinin kazandırdığını düşünmektedirler.

Mekansal planlama konularında coğrafya öğretmenlerinin kullandığı yöntem, teknik ve materyallerin ne olduğuna dair öğretmen görüşlerine ulaşmak için görüş formunda yer alan altıncı soruya verilen cevaplar değerlendirilmiştir. Buna göre “Mekansal planlamaya ait konuların öğretimi sırasında hangi yöntem teknik ve materyalleri kullanıyorsunuz?” sorusu katılımcılara sorulmuştur. Türk Milli Eğitim sistemi 2005 yılı itibariyle köklü bir değişikliğe girerek davranışçılık eğitim felsefesini terk edip, ilerlemecilik eğitim felsefesini benimsemiştir. İlerlemecilik eğitim felsefesi ile eğitim alanında bir çok yenilik başgöstermiştir. Öğrenme ortamında yapılandırmacı yaklaşım desteklenmektedir. Bu yaklaşım ile eskiden kullanılan yöntem teknik ve materyallerin yerini yenileri almış öğrenciyi ders enasında aktif hale getirebilecek çalışmalar ağırlık kazanmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen veriler analiz edildiğinde coğrafya öğretmenlerinin büyük bir çoğunluğu mekansal planlama konularının öğretiminde öğrenciyi aktif hale getirebilecek yöntem teknik ve materyalleri kullandıklarını ifade etmişlerdir. Coğrafya öğretmenleri

mekansal planlama konularında düz anlatım yerine soru cevap, beyin fırtınası, örnek olay, 5E, altı şapka, münazara gibi öğretim yöntem ve tekniklerini kullandıklarını belirtmişlerdir. Materyal “en geniş anlamıyla coğrafya öğretimini desteklemek ve öğrencilerin öğrenimine yardımcı olmak üzere, sınıf içi ve sınıf dışı çalışmalarda kullanılan tüm kaynakları tanımlamaktadır” (Demiralp, 2007). Materyal seçiminin sınıf düzeyine, öğrencinin hazır bulunuşluğuna ve kazanıma uygun olması konunun öğretimi açısından çok önemlidir. Katılımcılar mekansal planlama konularının öğretiminde materyal olarak ders kitapları, haritalar, etkileşimli tahta ve yerleşme planlarını kullandıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların mekansal planlama konularının öğretiminde öğrenciyi aktif kılacak ilerlemeci eğitim felsefesine dayanan yapılandırmacı yaklaşımın etkili olduğu öğretim yöntem ve tekniklerini seçmelerinde Türkiye eğitim sisteminde 2005 yılında meydana gelen eğitim felsefesi değişiminin etkili olduğu söylenebilir.

Mekansal planlama konularının öğretiminde kalıcı öğrenmeyi sağlamak için yapılması gerekenler hakkında coğrafya öğretmenlerinin görüşlerine ulaşmak için görüş formunda yer alan yedinci soru olan “Mekansal planmaya yönelik konuların öğretiminde kalıcı izli öğrenme sağlamak için önerileriniz nelerdir?” sorusu katılımcılara sorulmuştur. Yapılandırmacı eğitim kalıcı öğrenme için öğrencinin öğrenme ortamında aktif olması gerektiğini belirtmektedir. Buna ek olarak öğrencinin yeni öğreneceği bilgileri eski öğrendikleriyle ilişki kurarak, bilgiye öğrencinin kendisinin ulaşması gerektiğini savunur. Bu nedenle katılımcıların cevapları incelendiğinde yapılandırmacı felsefeye uygun öğrenme biçimlerini kalıcı öğrenme için önerdikleri görülmektedir. Katılımcılar mekansal planlama konularının kalıcı izli öğretilmesi için öğrencinin ders ortamında aktif olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Öğrencilerin mekandaki problemleri görerek öğrenmesi için arazi çalışmaları önerilmiştir. Gezi gözlem veya arazi çalışmaları coğrafya eğitiminde çok önemlidir. Çünkü mekanlar coğrafya dersinin laboratuvarıdır. Öğrenilen bilgileri somutlaştırmak ve kalıcı izli olabilmesi için arazi çalışmaları coğrafya eğitimi veren yükseköğretim kurumlarında tercih edilen bir yöntemdir. Fakat maddi imkansızlıklar ve izin almada karşılaşılan sıkıntılar nedeniyle ortaöğretim kurumlarında çok fazla kullanılamamaktadır. Bu sıkıntıların giderilmesiyle yapılabilecek arazi çalışmaları coğrafya dersinin kalıcılığının artırılması için ortaöğretim kurumlarında uygulanabilecek yöntemlerden birisidir. Arazi çalışmalarına ek olarak sınıf ortamında yapılabileceklere örnek olarak katılımcılar örnek olay yöntemini ileri sürmüşlerdir. Eğer imkanlar yeterli

düzeyde değilse sınıf ortamına getirilecek planlı ve plansız mekan kullanımı örnekleri ile mekansal planlama konusunun daha kalıcı izli öğrenileceğini belirtmişlerdir.

6.2. Öneriler

Coğrafya Öğretmenlerinin Mekansal Planlamaya Yönelik Görüşleri adlı çalışma sonucunda elde edilen veriler değerlendirilip yorumlanmıştır. Bu çalışmalar sonucunda yazarın mekansal planlama konularının öğrenciye daha etkin bir biçimde kazandırılması ve mekansal planlama konusunun coğrafya öğretimi içerisindeki mevcut konumuna yönelik önerilerine yer verilmiştir.

- a. Mekan kavramı coğrafya disiplininde yer alan temel kavramlardan birisidir. Mekanın analizi ve planlanması coğrafya bilimine gelecekte yeni ufuklar açabilecektir. Doğa ile insan arasındaki ilişkiyi bütüncül bakış açısıyla inceleyen coğrafyacıların mekansal planlama sürecinde söz sahibi olmaları gerekmektedir. Coğrafya biliminin mekansal planlama sürecinde hangi aşamasında yer aldığının farkında olunması gerekmektedir.
- b. İlerlemecilik eğitim felsefesiyle öğrenci, sessizce ders dinleyen bir pasif bir yapıdan, karşılaştığı yeni bilgiyi eski bilgilerinin üzerine kurarak onu inşa eden aktif bir yapıya bürünmüştür. Öğretmen ise öğrenciyi bu öğrenme sürecinde kılavuzlayan kişi şeklindedir. Bu nedenle öğrenme sürecinde öğrenciyi aktif kılacak öğretim yöntem ve tekniklerini kullanmak esastır. Öğretim programında yer alan mekansal planlama konularının öğretiminde de örnek olay, problem çözme yöntemi, proje yöntemi, tartışma, beyin fırtınası, altı şapkalı düşünme, 5E gibi öğrencinin bilgiye kendisinin ulaşmasını sağlayacak öğretim yöntem ve teknikleri tercih edilmelidir. Buna ek olarak coğrafya biliminin laboratuvarı olan yakın çevreye yapılacak gezi, gözlem ve arazi çalışmalarıyla öğrenciler mekanı gözlem yoluyla öğrenmiş olacaklardır.
- c. Öğrencinin dikkatinin konu üzerine çekilmesi ve konunun daha kalıcı bir şekilde öğretimi için kullanılan her türlü araç ve gerece ders materyali denilmektedir. Mekansal planlama konularının öğretiminde öğrencinin mekanı anlaması, yorumlaması ve mekana ait doğru kararlar verebilmesi için öğrencinin materyal çok önemlidir. Bahsi geçen mekana ait haritalar, planlar, coğrafi atlaslar, fotoğraflar, grafikler mekan hakkında karar verme açısından önemlidir. Bu materyallere her

okulda ulaşmak zor olduğu için Fatih Projesi kapsamında ortaöğretim kurumlarının büyük bir çoğunluğunda yer alan akıllı tahtalar (etkileşimli tahta) vasıtasıyla mekana ait tüm veriler öğrenciye gösterilmelidir. Coğrafya dersinde dijital ortamda harita okuma, yorumlama, sorgulama ve çizim becerisini geliştirmek için teknik altyapı elverdiği ölçüde CBS uygulamalarının kullanılma sıklığının artırılması önerilmektedir.

- d. Daha önce de bahsedildiği gibi mekan kavramı coğrafya biliminin temel kavramlarından biridir. Mekanın planlanması ise mekanın anlaşılma ve yorumlayabilme kabiliyetini esas alan bir davranıştır. Coğrafya öğretim programında yer alan kazanımlar içerisinde mekanın incelenmesi ve planlanmasına yönelik konular farklı kazanımlar içinde dağılmıştır. Bu nedenle öğretim programında mekanın incelenmesi ve mekana yönelik doğru kararların verilebilmesine imkan sağlayacak kazanım sayısı artırılmalıdır.
- e. Öğretmen öğrenme sürecinde rol ve sorumlulukları bulunan, öğrenmeye yardım eden kişidir. Öğretmenin sahip olması gereken alan bilgisi, eğitim bilgisi ve genel kültür bilgisi öğrenme sürecinde öğrenciye rol model olmak ve eğitim sürecinin sağlıklı sürmesi açısından önemlidir. Bu nedenle hayat boyu süren öğrenme sürecinde öğretmenlerin de kendi gelişimlerine özen göstermeleri gerekmektedir. Coğrafya öğretmenleri kendi gelişimleri için coğrafya biliminde meydana gelen yenilikleri takip etmesinin öğrenme ortamına katkı sağlayacağı düşünülmelidir.

KAYNAKLAR

- Açıkalin, M., & Kab, İ. (2016). Yaşamın içinden etkinliklerle sosyal bilimler temelli derslerin öğretimi: Almanya, Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya örnekleri. *Milli Eğitim Dergisi*, 211,45-61.
- Akdemir, İ., & Çağlıyan, A., Dağlı, D. (2015). Kentsel planlamada coğrafi bilgi: Elazığ uygulaması. *Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi*, 1, 53-76.
- Avcı, S.(2014). "Mekansal planlama, mekana müdahale ve sonuçları açısından 2B alanları: Beykoz ilçesi örneği". *İstanbul ormanlarının sorunları ve çözüm önerileri: Türkiye Ormancılar Derneği Yayını*. 313-340.
- Başkale, H., (2016). Nitel araştırmalarda geçerlik, güvenirlik ve örneklem büyüklüğünün belirlenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*. 9(1), 23-28.
- Bekaroğlu, E.,& Yavan, N., (2018). Türk coğrafyacılığında dört gelenek. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 97, 79-93.
- Bilgili, M.(2016) . Coğrafya öğretiminde mekan ve yer karmaşası üzerine bir araştırma. *Coğrafya Eğitimi Dergisi*, 2, 11-19.
- Büyüköztürk, Ş., (2012). Örneklem yöntemleri. Ders Notu. Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir. <http://w3.balikesir.edu.tr/~msackes/wp/wp-content/uploads/2012/03/BAY-Final-Konulari.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Demiralp, N. (2007). Coğrafya eğitiminde materyaller ve 2005 coğrafya dersi öğretim programı, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 15(1), 373-384.
- Demirel, Ö. (2013). Eğitimde program geliştirme. Ankara: Pegem
- Demirel, Ö., & Kaya, Z. (2012). Eğitim bilimlerine giriş. Ankara: Pegem

- Doğanay, H., & Doğanay, S. (2015). Coğrafya'ya giriş. Ankara: Pegem
- Doğanay, H., & Şahin, F., & Özdemir, Ü., (2012). Feminist coğrafya ve kadın göçmenler. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 17, 7-16.
- Ersoy, M. (2008). Kentsel planlama kuramları. İstanbul: İmge
- Göney, S. (2017). Şehir coğrafyası 1. İstanbul: Beta
- Işık, Ş., (2005). Türkiye'de kentleşme ve kentleşme modelleri. *Ege Coğrafya Dergisi*, 14, 57-71.
- İnce, Z., (2014). *Türkiye'de ve Hollanda'da coğrafya eğitimi ve öğretiminin müfredatlar metotlar ve araç-gereçler açısından değerlendirilmesi*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Karabağ, S., & Öztürk, M. (2013). Küreselleşmenin epistemolojisi ve coğrafya eğitimi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 27, 72-97.
- Karabağ, S., & Öztürk, M. (2012). Öğretmen görüşlerine göre coğrafyada paradigmlar. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(20), 421-444.
- Karakuyu, M., & Keçeli, A. ve Çelikoğlu, Ş. (2015). Kent çalışmaları II. Ankara: Pegem
- Karabulut, M., (2012). *20. Yy'da coğrafi düşüncede meydana gelen değişimler*. TÜCAUM VII. Coğrafya Sempozyumu'nda sunulmuş bildiri, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş.
- Karataş, Z., (2015). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*. 1(1).
- Kaya, İ. (2014). Coğrafi düşüncede mekan tartışmaları. *Düşünme Dergisi*, 4, 1-13.
- Kaya, N., (2012). *Türkiye'de coğrafya eğitimi: öğretim programı, öğretmen eğitimi ve ders kitapları boyutu*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kayserili, A., (2010). Carl Ortwin Sauer ve kültürel coğrafya. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 10, 177-190.
- Keleş, R., & Yavuz, F., (1967). Şehircilik. Ankara.
- Keleş, R., (1980). Kentbilim terimleri sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Kuhn, T., (1995). *Bilimsel devrimlerin yapısı* (N. Kuyaş, Çev). İstanbul: Alan Yayıncılık

- Kurtar, S., (2013). *Mekanı yaşamak: Lefebvre ve mekanın diyalektik oluşumu*, TÜCAUM Coğrafya Sempozyumu'nda sunulmuş bildiri, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Genel Müdürlüğü (2017). Ortaöğretim Coğrafya Dersi Öğretim Programı. Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2005). *Coğrafya Dersi Öğretim Programı*. Ankara.
- Manavoğlu, E., & Ortaçşme, V. (2015). Şehir ve bölge planlama Ders Notu Yayın:20 <http://aves.akdeniz.edu.tr/ImageOfByte.aspx?Resim=8&SSNO=1&USER=2256> adresinden erişilmiştir.
- Okumuş, H., (2016). *Belçika'da orta öğretim düzeyinde coğrafya eğitimi*. Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.
- Özcan, A. (2007). “*Ekolojik Temele Dayalı Sürdürülebilir Kentsel Gelişme: Malatya Kent Örneği Üzerinden Bir Değerlendirme*”, 38. ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi'nde sunulmuş bildiri, Giresun Üniversitesi, Giresun.
- Özçağlar, A. (2016). Bölge kavramı ve sistematığı. Ders Notu. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Özçağlar, A., (2004). *Coğrafi bilimlerin kentsel ekonomi, kentsel yönetim, bölgesel iktisat ve bölge planlama yönünden analizi*. Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu'nda sunulmuş bildiri, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Özdemir, M., (2011). Nitel veri analizi: sosyal bilimlerde yöntembilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 323-343.
- Özgen, N. (2012). Bilim olarak coğrafya ve evrimsel paradigmaları. *Ege Coğrafya Dergisi*, 19(2), 1-25.
- Özşahin, E. (2015). Kent planlaması ve jeomorfoloji. Karakuyu, M., Keçeli, A., Çelikoğlu (Ed.). Kent Çalışmaları II (s. 215- 231), Ankara: Pegem
- Özşavli, C. (2007). *I. Coğrafya Kongresinden günümüze Türkiye'de lisede okutulan coğrafya dersi müfredatında yapılan değişiklikler ve ülkemizdeki ile Amerika Birleşik Devletlerindeki coğrafya öğretiminin karşılaştırılması*. Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

- Öztürk, M., (2012). Coğrafya öğretmenlerinin coğrafya eğitimi ve bilimsellik algılarına ilişkin bir değerlendirme. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3, 73-92.
- Öztürk, M., & Eroğlu, E., (2013). Coğrafya öğretmen yeterlilikleri ve uygulamaların değerlendirilmesi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, Sayı:27.
- Şengül, M., (2010). Romanda mekan kavramı, *The Journal Of International Social Research*, Volume 3 / 1.
- Turoğlu, H., (2005). *Fiziksel planlama ve coğrafi bilgi sistemleri*. Ege Coğrafi Bilgi Sistemleri Sempozyumu Bildiri Özetleri Kitabı. 355-368
- Turoğlu, H. (2000). Doğal ortam analizi ve düzenleme planlama çalışmaları. *Coğrafya Dergisi*, Sayı 8, 201-212.
- Tümertekin, E., & N. Özgüç, (2010). Beşeri coğrafya insan, kültür, mekan. İstanbul: Çantay Kitabevi
- Tümertekin, E., & N. Özgüç, (2014). Coğrafya: geçmiş, kavramlar, coğrafyacılar. İstanbul: Çantay Kitabevi
- Türkeş, M. 1996. Kent ve bölge planlamasında topoğrafyaya bağlı yerel rüzgarlar. *AÜ Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 5, 213-227.
- Üngür, E. (2011). *Mekan kavramının disiplinler arası tarihsel değişimi üzerinden mimalık ve mekan ilişkileri*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Üstündağ, Ö., & Şengün, M. (2011). Türk imar mevzuatındaki plan türleri ve fiziki planlama – coğrafya ilişkisi üzerine genel bir değerlendirme. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(2), 1-25.
- Yalçın Ercoşkun, Ö., & Sat, A., (2004 Ekim). *Coğrafi bilgi sistemlerinin şehir planlama eğitimindeki rolü*. 3. Coğrafi Bilgi Sistemleri Bilişim Günleri'nde sunulmuş bildiri, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Yavan, N., (2005). *bilim felsefesi bakımından coğrafyada pozitivist yaklaşım*. Ulusal Coğrafya Kongresinde sunulmuş bildiri, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık

- Yıldırım, A. (1999). Nitel araştırma yöntemlerinin temel özellikleri ve eğitim araştırmalarındaki yeri ve önemi. *Eğitim ve Bilim Dergisi*. 23(112), 7-17.
- Yıldırım, K., (2010). Nitel araştırmada niteliği artırma. *İlköğretim Online*, 9(1), 79-92.
- Yıldız, M., & Alaeddinoğlu, F. (2011). Küreselleşme çağında değişen mekan algılayışları. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, 845-862.

EKLER

EK 1. Veri Toplama Aracı

Bu çalışmadan elde edilecek veriler “Coğrafya Öğretmenlerinin Mekansal Planlamaya Yönelik Görüşleri” adlı tez çalışmasında bilimsel amaçlar doğrultusunda kullanılacaktır. Bu nedenle görüş formunda yer alan soruları eksiksiz ve samimi bir şekilde cevaplamanızı rica ederiz.

Çağlar ALTINCI
Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Coğrafya Eğitimi Bilim Dalı

A. BÖLÜM KİŞİSEL BİLGİLER

Cinsiyet: Kadın () Erkek ()	Görev yaptığınız il:
Öğretmenlik mesleğinde hizmet süreniz: 0-5 yıl () 6-10 yıl () 11-15 yıl () 16-20 yıl () 21 yıl ve daha fazla ()	Öğrenim Düzeyiniz: Lisans () Yüksek Lisans () Doktora () Diğer (Lütfen Belirtiniz):

B. BÖLÜM GÖRÜŞ FORMU SORULARI

1. Mekansal planlamayı nasıl tanımlarsınız?
2. Coğrafya bilimi mekansal planlama konularıyla neden ilgilenmektedir?

3. Mekansal planlamayla ilgili kazanımlar hangi konular içerisinde gösterilmektedir?

4. Mekansal planlama konularının öğrencilere öğretilmesinin olumlu yönleri nelerdir?

5. Mekansal planlama konularının öğretilmesi öğrenciye günlük hayatta ne gibi avantajlar sağlar?

6. Mekansal planlamaya ait konuların öğretimi sırasında hangi yöntem teknik ve materyalleri kullanıyorsunuz?

7. Mekansal planlamaya yönelik konuların öğretiminde kalıcı izli öğrenme sağlamak için önerileriniz nelerdir?

EK 2. İzin Formu

T.C.
VAN VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 77157353-605.01-E.19652977
Konu : Veri Toplama Talebi

10.10.2019

DAĞITIMLIDIR

Gazi Üniversitesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Coğrafya Eğitimi Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Çağlar ALTINCI'nın anket çalışmasına ait Valilik Makamının 09/10/2019 tarih ve 19450142 sayılı onay yazısı ekte gönderilmiştir. Ekte Onay doğrultusunda gerekli iş ve işlemlerin yapılması hususunda;
Bilgilerinizi ve gereğini arz ederim.

Hasan TEVKE
İl Millî Eğitim Müdürü

Ek : Onay yazı
Komisyon Kararı

DAĞITIM:
Erciş, İpekyolu, Tuşba, Muradiye İlçe MEM
Gazi Üniversitesi Rektörlüğüne

Adres: Abdurrahman Gazi Mah.İskele cad.Çalı durağı 65040 VAN
Elektronik Ağ: <http://van.meb.gov.tr>
e-posta: ahperiaras@hotmail.com

Bilgi için: P.ARAS
Tel: 0 (432) 222 41 62
Faks: 0 (432) 222 41 61

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden ef95-b2cb-3564-9007-674f kodu ile teyit edilebilir.

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR...